

เร้วลอย

เร้วลอย เป็นเครื่องมือสำหรับตกปลา ทำเหมือนคันเร้วตักนก ใช้กระบอกไม้ไผ่เป็นท่อน เพื่อให้เร้วลอยน้ำได้

ปกติการตกเบ็ดจะมีคนถือคันเบ็ดยาว ๆ มีท่อนมัดที่สายเบ็ด เอาเบ็ดเกี่ยวเหยื่อให้ปลากิน เมื่อปลากินเบ็ดท่อนจะกระตุกเพราะถูกปลาตึง แล้วจะตัวคันเบ็ดขึ้นมา ปลาที่กำลังกินเหยื่อหรืออมเหยื่อซึ่งมีเบ็ดอยู่ก็จะเกี่ยวปากปลาขึ้นมา การถือคันเบ็ดนั่งตกปลา นอกจากจะเมื่อยและเสียเวลานาน ยังไม่สามารถตกปลาในบริเวณกลางแม่น้ำลำคลองหรือในที่ไกล ๆ ได้สะดวก ดังนั้นจึงมีการคิดทำเบ็ดลอยน้ำผูกกับกาบเปลือกมะพร้าวเรียกว่า เบ็ดลอย แล้วมีการดัดแปลง ทำกระบอกไม้ไผ่เป็นท่อนมีคันเร้วตัวตักขึ้นแทนคนได้ การตกปลาให้เบ็ดลอยอยู่บนน้ำ และทำคันเร้วเพื่อตัวปลาได้เองเช่นนี้ ชาวบ้านจึงเรียกชื่อว่า "เร้วลอย"

การทำเร้วลอยจะใช้เร้วไม้ยาว ๆ ขนาดความยาวตั้งแต่ ๕-๑๐ เซนติเมตร เหลาข้อให้เรียบตัดกระบอกไม้ไผ่ยาว ๔-๕ เมตร ตัดเป็นท่อน ๆ เพื่อทำเป็นแพติดตั้งคันเร้ว เร้วลอย มีหลายขนาดหลายลักษณะ คันเบ็ดหรือคันเร้วจะมัด หรือเจาะรูกระบอกไม้ไผ่ที่เอามาทำเป็นท่อนลอยพวงเร้วไปตามกระแสน้ำ การทำให้เร้วลอยตกปลาลั่นได้เองมีวิธีการดังนี้ ใช้เส้นเชือกยาว ๆ มัดกับคันเบ็ดหรือคันเร้ว มีเบ็ดเกี่ยวเหยื่อไว้ปลายเชือก ทิ้งเหยื่อลงไปในแม่น้ำปลายกระบอกไม้ไผ่ทำให้ลึกลงไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาว ๘ เซนติเมตร เพื่อให้สายเบ็ดหย่อนลงไปตรงช่องนี้ ให้บิ้นกับไม้ขวางขัดกันไว้ปลายเส้นเชือกมัดตัวเบ็ด ถ้าขนาดเล็กก็ตกปลาตัวเล็ก ขนาดเบ็ดใหญ่จะตกปลาตัวใหญ่ มัดไม้ขวางหรือไม้คานถัดจากขอเบ็ด ไม้ขวางจะเป็นเครื่องชี้ถึงความลึกของขอเบ็ดที่หย่อนลงไป在水里 ถ้ามัดไม้ขวางไว้สูง

เบ็ดจะกินน้ำลึก ถ้ามัดต่ำ เบ็ดจะกินน้ำตื้น ถัดจากไม้ขวางขึ้นมาอีก ๒ เซนติเมตร จะมัดเป็นสำหรับขัดกับไม้ขวาง

วิธีใช้ เกี่ยวเหยื่อล่อปลาแล้วดึงเชือกให้คันแร้วโก่งโค้งให้เชือกตึง ใช้ไม้ขวางขวางตรงช่องสี่เหลี่ยม ใช้ปั่นขัดไว้กับไม้ขวางนั้น เวลาปลากินเหยื่อก็จะดึงสายเบ็ดทำให้ปั่นขัดไว้หลุด คันแร้วจะตวัดปลาขึ้นมาทันที ปลาที่ตกได้มีหลายชนิด จะตกปลาชนิดใดต้องคำนึงถึงเหยื่อที่ปลาจะกินด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. คำ ใจทาวงค์, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕/๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๒. พริ้ง บำรุงน, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ ต.วัดจันทร์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. พา บุรุษชาติ, นาง อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓๗ หมู่ ๗ ต.สามแยก อ.วิเชียรบุรี จ.เพชรบูรณ์
๔. สุธเมศ บุญเกิด, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๘๒ หมู่ ๔ ต.มะขามสูง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. ไสว อ่ำปสี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

แรวี่๑๑๑๑๑๑

แรวี่๑๑๑๑๑๑ เป็นเครื่องมือดักนกที่ออกหากินตอนกลางคืนในปัจจุบันไม่มีการใช้ แรวี่๑๑๑๑๑๑ การที่เรียกว่า แรวี่๑๑๑๑๑๑ก็เพราะแรวี่๑๑๑๑๑๑ชนิดนี้ จะดักไว้บนปลายแรวี่๑๑๑๑๑๑สูง ๆ

การทำแรวี่๑๑๑๑๑๑จะทำจากกระบอกไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑-๒ เมตร การเลือกปล้องไม้ไผ่จะต้องมีแรวี่๑๑๑๑๑๑ ๆ เพื่อทำเป็นคันแรวี่๑๑๑๑๑๑ได้ด้วย แรวี่๑๑๑๑๑๑ไม้ไผ่ที่ทำเป็นคันแรวี่๑๑๑๑๑๑จะเลือกกิ่งที่อยู่ตรงกลางกระบอก ส่วนปล้องไม้ไผ่ด้านบนก็จะเหลือกิ่งแรวี่๑๑๑๑๑๑ไม้ไผ่ไว้ให้นกจับ นำไม้หลักที่อ่อนเล็กกว่ากระบอก เสี่ยมส่วนที่ปักดินให้แหลม ใช้กระบอกไม้ไผ่สวมกับไม้หลักปักดินนั้น นำกระบอกไม้ไผ่ที่มีกิ่งแรวี่๑๑๑๑๑๑สวมกับไม้หลักไปปักไว้ในบริเวณหนองน้ำหรือสถานที่ที่ออกมาหากินตอนกลางคืน ตอนแรกจะปักไม้ไผ่ไว้โดยไม่มีเชือกแรวี่๑๑๑๑๑๑ ใช้เหยื่อประเภทเนื้อล่อไว้ก่อนปักไวนาน ๆ จนนกมาเกาะเป็นประจำ จากนั้นจึงใช้แรวี่๑๑๑๑๑๑โดยมัดเส้นด้ายเล็ก ๆ ที่ปลายแรวี่๑๑๑๑๑๑ไม้ไผ่ซึ่งทำเป็นคันแรวี่๑๑๑๑๑๑ ตรงกึ่งกลางเส้นด้ายมัดป็นไว้เป็นไม้ไผ่ที่เหลาขนาดซี่ไม้กลัด นำป็นมาขัดกับขอที่กระบอกไม้ไผ่ปลายเส้นด้ายทำบ่วงให้รูได้สะดวก วางบ่วงด้ายไว้บนกิ่งไม้ที่นกเคยมาจับตึงสายแรวี่๑๑๑๑๑๑ให้แรวี่๑๑๑๑๑๑ง ใช้ป็นขัดกับขอที่กระบอกไม้ไผ่ นกที่เคยจับกิ่งไม้ไผ่นี้ เวลาบินลงมาเกาะกิ่งไม้ไผ่จะทำให้ป็นที่ขัดกับขอกระบอกไม้ไผ่หลุดออกจากกัน แรวี่๑๑๑๑๑๑จะตืดขึ้นบ่วงจะรูตอย่างรวดเร็ว หากขานกอยู่กลางบ่วงก็จะถูกรัดแน่น ชาวบ้านมักจะนำแรวี่๑๑๑๑๑๑ไปใช้ในการดักนกแสด และนกเค้าแมว เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. บุญมา บุญเกต, นาย อายุ ๔๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๔ ต.วังกะพ้อ อ.เมือง จ.อุดรดิตถ์
๒. เยื่อน แสนมี, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๕ บ้านดงหมี่ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม
จ.พิษณุโลก
๓. เลี่ยม ชมมี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ ๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๔. เสียม ไกรเกต, นาง อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ ๖ ต.พวานกระต่าย อ.พวานกระต่าย
จ.กำแพงเพชร
๕. หอม ตินมาศ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๗๑ หมู่ ๓ ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก

๑๐๖

ลอบ เป็นเครื่องมือดักจับปลาที่สานด้วยไม้ไผ่ ใช้หวาย เถาวัลย์ หรือลวดรัดโครงไม้ลอบมีช่องว่าง ให้ปลาว่ายเข้าไปติดอยู่ภายใน ลอบที่ใช้อยู่ในพื้นบ้านมีอยู่ ๓ ประเภท คือ ลอบนอน ลอบยืน และลอบกึ่ง

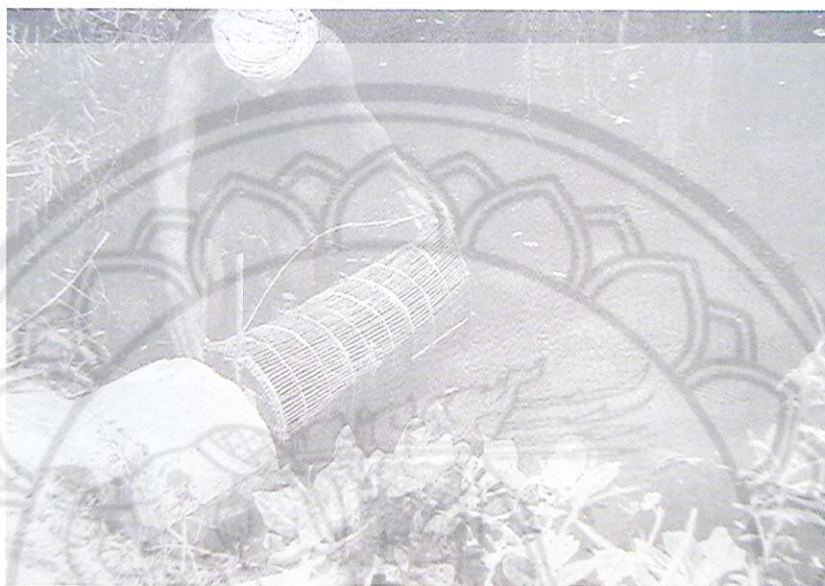
ลอบนอน ใช้ดักปลาสำหรับน้ำไหล มักจะมีหูข้างอยู่ที่ปากลอบด้วย โดยใช้แหงเผือก ต่อจากหูข้าง ทั้งสองข้างกันขวางแม่น้ำ ลำคลอง วางลอบอยู่ในแนวนอน

ลอบนอน มีลักษณะเป็นทรงกระบอก ก้นลอบเป็นรูปรี ๆ สามารถเปิดเปิดเอาปลาออกทางก้นลอบ ได้ ลอบนอนมีความยาวตั้งแต่ ๑-๒ เมตร เหลาซี่ไม้ไผ่กลม ๆ ประมาณ ๒ ซี่ มัดด้วยหวาย เถาวัลย์ หรือ ลวด ไม้ไผ่แต่ละซี่ห่างกันเกือบถึง ๓ เซนติเมตร หากจะดักปลาดูเล็กก็เรียงซี่ไม้ไผ่ให้ชิดกัน ปากลอบดัก ปลาทำงาน ๒ ชั้น เมื่อปลาว่ายเข้าไปแล้วจะว่ายออกมาอีกไม่ได้ เพราะติดงักันไว้ ลอบนอนใช้กับน้ำไหล ไม่ต้องใช้เหยื่อล่อ ลอบนอนอีกประเภทหนึ่งใช้กับน้ำนิ่งในฤดูที่ปลาวางไข่ตามริมหนองน้ำ เรียกว่า ลอบ เลาะ เวลาที่ลอบนอนก็จะเปิดฝาลอบส่วนก้นออก เปิดฝาเทปลาใส่ช่องได้ทันที

ลอบยืน ใช้ดักปลาในน้ำลึก จะใช้แหงเผือกกันแม่น้ำหรือไม้ก็ได้ การดักลอบยืนจะดักน้ำลึกกว่า ลอบนอน หากใช้แหงเผือกก็ดักลอบยืนไว้ตามน้ำนิ่งใกล้ ๆ กอหญ้า สุ่มทุ่มพุ่มไม้ที่อยู่ในน้ำ ปลาที่เข้าไปมัก เป็นปลาดุก ปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลากด เป็นต้น ลอบยืนมีลักษณะเหมือนกับทรงขวดที่วางตั้งไว้ แต่ ส่วนปลายลอบยืนนั้นมัดปลายซี่ไม้ไผ่เข้ามารวมกัน ตรงด้านข้างทำยาวผ่าเกือบตลอด ลอบยืนมีหลาย รูปแบบหลายขนาด อาจจะมีเล็กหรือใหญ่ต่างกัน ลอบยืนบางชนิดเมื่อวางตั้งแล้วจะสูงท่วมหัวคน

ลอบกึ่ง ใช้ลอบนอนหรือลอบยืนก็ได้ แต่การสานซี่ไม้ไผ่จะต้องมีระยะชิดกันไม่ให้ลอบหลุดออกไปได้

บางที่ใช้ตาข่ายถี่ ๆ หรือผ้ามุ้งคลุมรอบตัวลอบ กุ้งจะว่ายหนีออกไปไหนไม่ได้ เหยื่อที่ใช้ เช่น กากน้ำปลา รำละเอียดผสมดินเหนียวปั้นเป็นก้อน เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ทริพย์ พลมาก, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔๙/๔ ต.ศรีสัชชนาลัย อ.ศรีสัชชนาลัย จ.สุโขทัย
๒. พูน มุ่นเซย, นาย อายุ ๘๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๒ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. ยุทธ ทองปลิว, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๓ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย
๔. ร่วม พันตน, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๓๖ หมู่ ๔ ต.โตนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๕. เลียง ศรีบุตร, นาง อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๓ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

ลันดักปลาไหล

ลันดักปลาไหล เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของชาวบ้าน ใช้สำหรับดักปลาไหล ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ การทำลันดักปลาไหลนั้นจะเตรียมไม้ไผ่ลำโต ๆ โดยตัดไว้ประมาณ ๓-๔ ปล้อง ให้เหลือข้อไม้ไผ่ไว้ด้านหนึ่งเพื่อทำเป็นก้นลัน ไม้ให้ปลาไหลหนีออกไปได้ ใช้ท่อนไม้ หรือมิดทะเลวงไม้ไผ่ด้านในให้เป็นรูทะลุถึงกัน เว้นไว้เฉพาะข้อไม้ไผ่ที่ทำเป็นก้นเท่านั้น การทำลันในช่วงนี้มีลักษณะเหมือนกระบอกน้ำ ใช้มิดกรีดลำไม้ไผ่ ส่วนปล้องที่เป็นก้นให้เป็นร่องเล็ก ๆ ทะลุเนื้อ ไม้ไผ่ มีความกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร อาจกรีดเป็นร่อง ๓-๔ ร่อง การกรีดร่องหรือเจาะร่องกระบอกไม้ไผ่เช่นนี้ เพื่อที่จะให้กลิ่นเหยื่อซึ่งใช้ดักปลาไหลกระจายไปในพื้นน้ำ ในบริเวณนั้นได้สะดวกและจะล่อให้ปลาไหลเข้าลันได้

ด้านปากลันสานงาด้วยไม้ไผ่เอาไว้ เจาะรูกระบอกไม้ไผ่ให้ทะลุถึงกันทั้ง ๒ ด้าน เดี่ยวสลักยาวเสียบผ่านงาเพื่อยึดงาและใช้ปักดินเพื่อยึดลันในเวลาดักด้วย

วิธีดักปลาไหล ชาวบ้านจะแบกลันไปดักปลาไหลครั้งหนึ่ง ๆ ไม่ต่ำกว่า ๑๐ กระบอก ใช้เหยื่อล่อปลาไหลให้ว่ายเข้าไปกิน เช่น ทูบหอยให้แตก ทูบกระดองปูให้แหลก หรือสับตัวปลาให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ เป็นต้น แล้วนำใส่ไว้ในก้นลัน นางงาที่สานมาปิดไว้ที่ปากลันโดยใช้ไม้สลัก สอดใส่ในรูกันไม่ให้งาหลุด การดักปลาไหลจะเอาลันไปไว้ในน้ำลึกประมาณท่วมหัวเข่า ให้ลันอยู่ในแนวนอนกับพื้นดิน มักดักลันในบริเวณน้ำขุ่น ๆ เมื่อปลาไหลได้กลิ่นเหยื่อที่ล่อไว้ในลัน ปลาไหลจะหาหนทางเข้าไปกินเหยื่อ และเข้าทางด้านงาได้เท่านั้น ตอนรุ่งเช้าวันรุ่งขึ้นชาวบ้านไปกู้ลันที่ดักเอาไว้ เมื่อปลาไหลติดอยู่ในลัน ก็จะต้องสลักไม้ที่ซัดงาออกแล้วจึงดึงงาออกมายกปากกระบอกลันใส่ในรูช่อง ปลาไหลที่ติดอยู่จะร่วงลงไปในห้องพอดี

ผู้ให้ข้อมูล

๑. นายคำ มณีปัญญา, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๒. ทองดี ชิตพันธุ์, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๓ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย
๓. น้อย ตูนาโป่ง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๗๔ หมู่ ๗ ต.แม่พูล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๔. ประจวบ คำวิเศษ, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๗ บ้านห้วยปลาสร้อย ต.วังนกแอ่น อ.วังทอง
จ.พิษณุโลก
๕. ร่วน พันตน, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๓๖ หมู่ ๔ ต.โดนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย

ลูกโยน

ลูกโยน เป็นเครื่องมือเล่นกที่มาจากถิ่นรวงข้าวที่อยู่ในนา หรือจากฝักถั่วข้าวโพด งา ตามไร่ รวมทั้งผลไม้ต่าง ๆ

ปัญหาที่ทำให้ผลิตผลจากการเกษตรของชาวบ้านเสียหายอย่างมาก นอกจากวัชพืช ซึ่งขึ้นปกคลุมแล้ว ภัยจากธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง ไฟป่า รวมทั้งโรคศัตรูพืชบางชนิดทำให้ได้ผลไม่เต็มที่ แม้แต่สัตว์ป่า เช่น นก หนู หมูป่า ก็เป็นตัวทำลายผลิตผลให้เกิดความเสียหายได้มาก โดยเฉพาะช่วงข้าวออกรวงหรือถั่ว งา ข้าวโพดออกฝัก ผู่นก กระจอก กระจิบ กระจาบ นกเขา ฯลฯ มักบินมาจิกกินเป็นประจำ ชาวบ้านจึงหาวิธีการไล่นกอย่างง่าย ๆ โดยทำลูกโยนเหวี่ยงเข้าไปในผู่นก เมื่อนกได้ยินเสียงหรือเห็นลูกโยนจะตกใจกลัวบินหนีไป

การทำลูกโยนของชาวบ้านจะทำไว้จำนวนมาก ส่วนใหญ่ปั้นกันตามหังนา หังไร่ ซึ่งใช้เป็นที่เผ่าสิ่งของปลูกไว้ ใช้ดินเหนียวก้อนใหญ่มาทุบดิน โกงดินก้อนกลม ๆ คล้ายการปั้น ลูกกระสุนลูกดินโกน มีขนาดโตกว่าหัวแม่มือตัดต้นแฝกหรือต้นหญ้าคาเกี่ยวกับเคียวมัดเป็นพ่อน ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ใช้โคนต้นแฝก ต้นหญ้าคาตัดโคนรากแล้วเอาดินปั้นทับเป็นลูกยาว ๆ ผึ่งแดดให้แห้ง ถ้าต้องการให้เกิดเสียงดังต้องเจาะรูที่หัวลูกโยน

การใช้ลูกโยนจะมัดลูกโยนหรือใส่ถุงย่ามไว้ คนโยนจะยืนอยู่บนคันนา หรือหังนาจับปลายต้นแฝก มือหนึ่งประคองหัวลูกโยนไปในที่นกกำลังจิกกินรวงข้าว ลูกโยนเมื่อเหวี่ยงไปในอากาศ ปลายลูกโยนที่ปั้นด้วยดินเจาะรูกลมไว้ นั้นจะเสียดสีกับอากาศ เสียงลูกโยนจะหวีดเสียง ดังขึ้น ส่วนต้นแฝกปะทะกับอากาศ

จะเกิดเสียงดังเช่นกัน นักได้ยินเสียงก็ตกใจกลัวบินหนีไป

ชาวบ้านจะเดินตามคันนาโยนลูกโยนไปเรื่อย ๆ จนหมดแปลงนา นกกลัวจะบินไปหากิน ที่อื่นหมด การใช้ลูกโยนอาจไม่สะดวกต่อการไล่กวด ต่อมาจึงคิดทำไม้ตะขบตีทำให้เกิดเสียงดัง จวบจนกระทั่งทำหุ่นไล่กาเหมือนคน เพื่อให้คนกลัว เป็นต้น ปัจจุบันการใช้ลูกโยนไล่กวดไม่มีการใช้อีกแล้ว เพราะจำนวนนกลดน้อยลงกว่าในสมัยก่อน

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ทอง นาแก้ว, นาย อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๓/๒ ต.หล่มสัก อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๒. บัว กัณหา, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๕ บ้านดงหมี่ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๓. พยุง โยชนะ, นาง อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย
จ.กำแพงเพชร
๔. ยง บุญเกิด, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๘ ต.บ้านตาก อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. เสี่ยม ไกรเกตุ, นาง อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย
จ.กำแพงเพชร

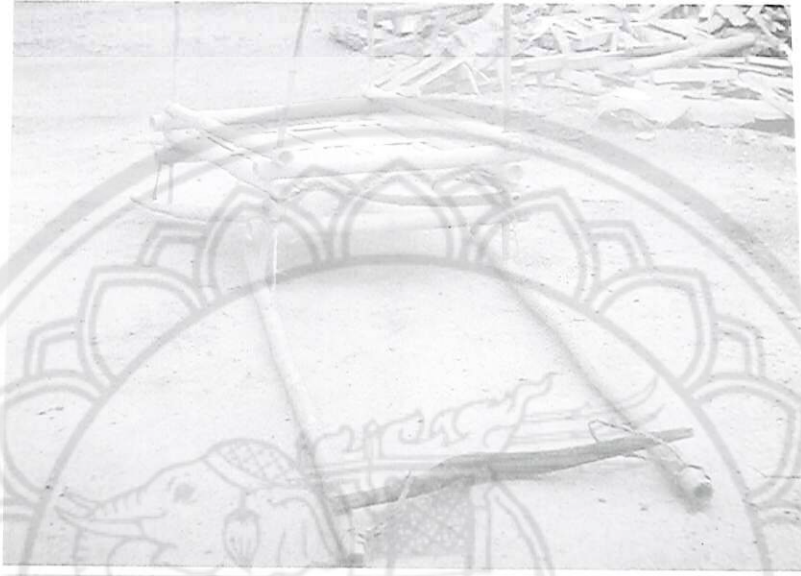
เลือน

เลือน ยานพาหนะชนิดหนึ่งใช้บรรทุกฟ่อนข้าว เคลื่อนตัวไปได้โดยอาศัยท่อนไม้ไผ่ ทั้ง ๒ ลำ ซึ่งทำเป็นขาช่วยให้ลื่นไถล มักใช้ควายเทียมเลือน เลือนทำมาจากไม้ไผ่สีสุก หรือไผ่ป่า ขาของเลือน ๒ ขา ใช้ไม้ไผ่ลำยาวประมาณ ๔-๕ เมตร ตัดลำไม้ไผ่ให้โค้งงอที่ปลาย ทั้ง ๒ ข้าง การตัดลำไม้ไผ่อาจใช้ไฟลนให้ไหม้ให้โค้งไปตามต้องการ หรือเลือกตัดลำไม้ไผ่ที่โค้งอยู่แล้ว การเลือกลำไม้ไผ่ที่โค้งงอตรงค่อนกึ่งกลางลำก็เพราะต้องการให้ส่วนโค้งเลือนไปกับพื้น ถ้าหากไม้ไผ่ลาดตรง ๆ ก็จะไปครูดไปกับพื้นดินตลอดลำ ทำให้เลือนหนักไม้ไผ่ ๒ ลำนี้ เป็นขาเลือนหรือคันเลือน เจาะรูไม้ขาเลือน ลำละ ๒ รู ระยะห่างประมาณ ๑.๒๐-๑.๕๐ เมตร ใช้ไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ เช่น ไม้รวกหรือไม้เลียงทำเป็นเสา ๔ เสา ตีอัดที่รูเจาะให้แน่น เสาหรือหลักของเลือนสูงประมาณ ๑-๑.๒๐ เมตร ทำฐานรองฟ่อนข้าวด้วยไม้ไผ่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้ลำไม้ไผ่เจาะรูยึดกับเสาเลือนทั้ง ๔ เสา วางซ้อนประกบด้านหน้า ๑ คู่ และด้านหลัง ๑ คู่ ผ่าซีกไม้ไผ่เป็นซี่ ๆ สอดกับรูคานเลือนให้มีระยะห่างประมาณ ๑๕ เซนติเมตร เพื่อวางฟ่อนข้าว ใช้หวาย เชือก หรือลวดรัดเสาเลือนทั้ง ๔ เสา ยึดกับคันเลือนจะติดกันไม่ให้เลือนโยกเยกได้ง่าย ที่ปลายคันเลือน ๒ ด้านเจาะรูหรือบากไม้มัดด้วยเชือกหรือหนังวัวหนังควายทำเป็นบ่วง เพื่อคล้องกับคอมพาดบ่าควายในเวลาลากเลือน

วิธีใช้ เรียงฟ่อนข้าวที่ฐานรองให้ส่วนปลายรวงข้าวอยู่ด้านใน วางฟ่อนข้าวเรียงเป็นวงกลมทีละชั้นจนสูงท่วมไม้เสา ๔ เสา นั้น

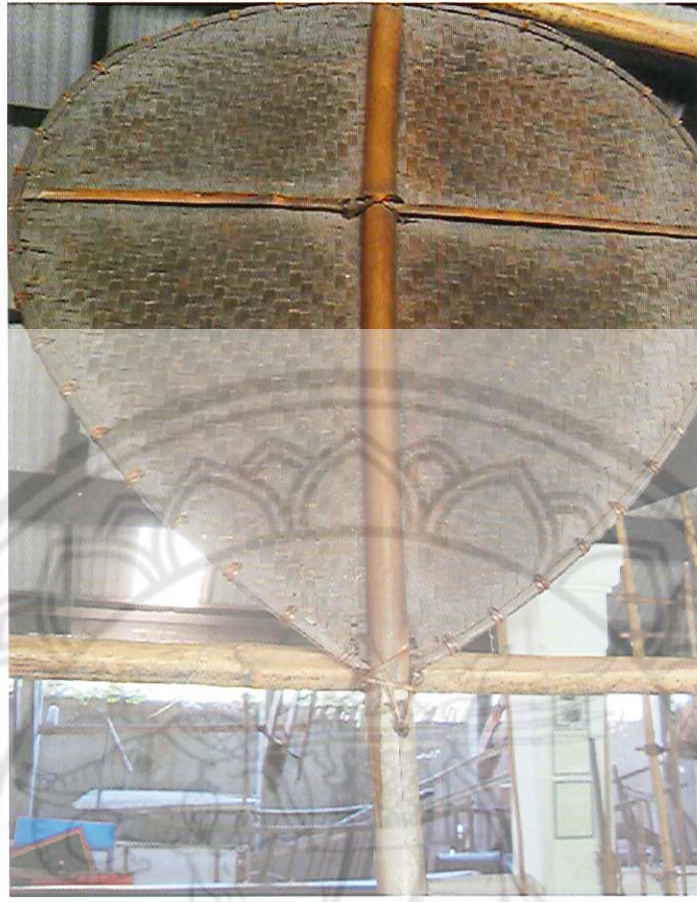
การใช้เลือนลากฟ่อนข้าว มักใช้ควายเทียมจะลากในระยะไม่ห่างไกลจากลานข้าวมากนักลากฟ่อนข้าวมากองรวมกันเพื่อจะได้นวดข้าวต่อไป ขาเลือนซึ่งค่อนข้างเรียบทั้งคู่จะป็นชั้นคันทนมาได้สะดวก จำเป็นต้องทำทางให้เลือนเคลื่อนไปได้ง่าย

เลื่อนสามารถใช้ลากฟ่อนข้าวทั้งในสภาพท้องนาที่มีดินแห้ง และเป็นโคลนเลน เมื่อนวดข้าวเสร็จ
แล้วยังใช้เลื่อนลากฟ่อนข้าวเก็บกองไว้เป็นกองฟาง ให้วัวควายกินในหน้าแล้งอีกด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ถนอม เขาเทียร, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๑/๔ ต.ศรีลัชนาลัย อ.ศรีลัชนาลัย จ.สุโขทัย
๒. พัน อ่ำขำ, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๕ ต.ท่าช้าง อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
๓. สำเนียง ภูมิณี, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑/๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๔. เหว่า ใจซื่อ, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. อินทร์ ลิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณฑี อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

๑

วี หรือกาวี เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของชาวนา สำหรับใช้พัดโบก เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกกลับไม่มี เมล็ด น้ำหนักเบา ซึ่งเรียกว่า ขี้ลืบ รวมทั้ง เศษพง เศษฟางต่าง ๆ ใช้แยก ออกจากเมล็ดข้าวเปลือกที่ดี โดยใช้แรงคนพัดโบกขณะสาดข้าวหรือชดข้าวขึ้นไปในอากาศ ก่อนที่จะมีการใช้วี ชาวนาใช้ใบตาลตกแต่ง ก้านใบให้เรียบร้อยเพื่อใช้เป็นพัดโบก ต่อมาใช้กระดัง สำหรับพัดข้าวมาพัดกันหลาย ๆ คนเพื่อให้เกิดแรง ลม วีมีรูปร่างคล้ายพัด แต่มีขนาดใหญ่กว่า ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕๐ เซนติเมตร มีขอบคล้าย กระดัง

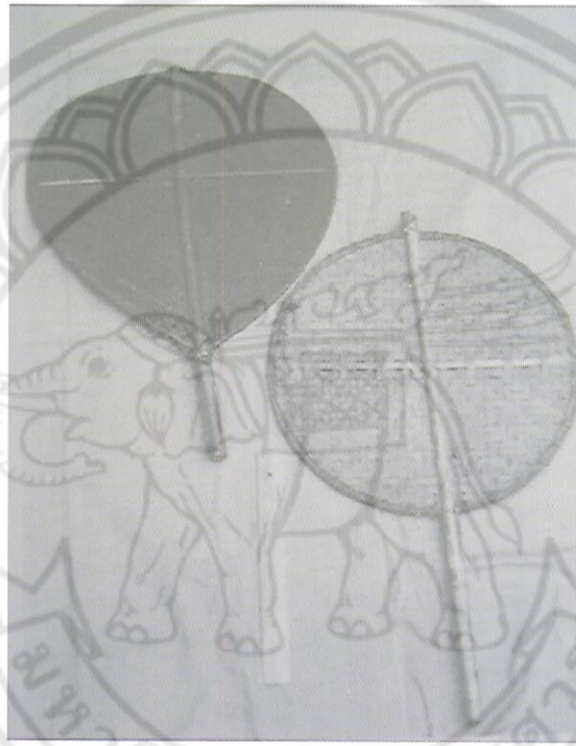
วิธีการสานวี จะสานด้วยตอกผิวไม้ไผ่โดยเริ่มสานจากตรงกลางขยายออกไปรอบนอก จนมีขนาด ตามความต้องการ ส่วนใหญ่นิยมสานใบวีเป็นรูปวงรีและวงกลม ลายสานมักเป็นลายขัดทึบ ริมขอบวีจะ เก็บริม โดยทำขอบไม้ไผ่ ใช้เส้นหวายถักขอบยึดให้แน่น ตรงกลางวีมี ไม้ไผ่ขวาง วางทาบในบริเวณเส้น ผ่าศูนย์กลางของวี วางทาบทั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านหน้า และด้านหลัง ใช้เส้นหวายร้อยมัดไม้ทั้ง ๒ ด้าน ยึด ติดกัน ทำให้วีมีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น ใช้ลำไม้ไผ่ขนาดมือกำรอบทำเป็นด้าม โดย การวางทาบจากขอบบนสุดของวี จนเลยสุดขอบล่างออกมาอีกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ซึ่งทำเป็นด้ามจับ วีด้วยใช้เส้นหวายร้อยถักยึดลำไม้ไผ่ที่เป็นด้ามนั้น

วิธีใช้ เมื่อชาวนานวดข้าวเสร็จแล้ว เมล็ดข้าวเปลือกจะร่วงจากรวงข้าวกองอยู่ที่ลานใช้ไม้คันฉวย สงฟางออกให้หมด แล้วใช้ไม้กะให้หรือสัดทาบชักลากเมล็ดข้าวเปลือกให้มากองรวมกันใช้พลั่วตักเมล็ดข้าว เปลือก สาดขึ้นไปในอากาศ ชาวนาที่ยืนรยรอบถือวีอยู่นั้นจะโบกวี ไปมาทำให้เกิดลม เรียกว่า การรำวี

เมล็ดข้าวเปลือก หรือเศษพงเศษฟางต่าง ๆ จะลอยไปตามแรงลมเมล็ดข้าวเปลือกที่ตมมีน้ำหนักจะร่วงตกลงมากองที่ลาน

การสาดข้าวหรือซัดข้าว ชาวนาจะเลือกในระยะเวลาลมพัด โดยฟังสัญญาณเสียงจากกังหันลม เพราะหากใช้แรงลมพัดตามธรรมชาติ ทำให้ไม่เห็น้อยต่อการใช้แรงพัดโบกวี

ในปัจจุบันมีการประดิษฐ์เครื่องวีแบบใบพัดหมุน โดยใช้แรงคนหรือเครื่องจักรหมุนแทน ฉะนั้น การใช้วีพัดโบกด้วยแรงคนแบบดั้งเดิมไม่ค่อยนิยมทำกันแล้ว

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ชันทอง แสนสิทธิ, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๕ หมู่ ๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๒. คี จันทรขำ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ ต.วังกรด อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๓. ดี ต่างเทพ, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ ๒ ต.พบพระ อําเภอบพพระ จ.ตาก
๔. เบ็ง สาริบุตร, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔/๒ หมู่ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๕. สอน ทองคำ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์

สว่านโยน

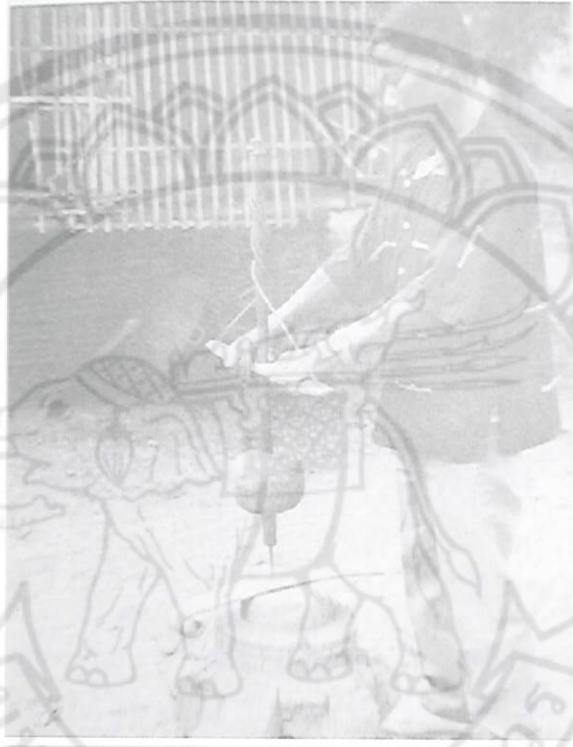
สว่านโยน หรือสว่านเจาะเหล็ก เป็นเครื่องมือใช้เจาะเหล็ก สมัยก่อนการเจาะเหล็ก มีความยากลำบากมาก ต้องใช้เหล็กเผาไฟให้ร้อนแดง แล้วใช้เหล็กสกัดเจาะโดยการใช้อ้นทูป พอเหล็กเย็นลงก็จะเผาให้ร้อนแดงใหม่ ใช้เหล็กสกัดไปเรื่อย ๆ จนทะลุ การเจาะเหล็กด้วยวิธีการนี้ช้าและใช้เวลานาน จึงมีการคิดสว่านโยนเจาะเหล็กขึ้น

สว่านโยน ใช้หลักการทำให้คันไม้ที่เสียบเหล็กเจาะหมุน ซึ่งจะช่วยให้ปลายเหล็กแหลมคมหมุนตามประกออบกับแรงกด และแรงเหวี่ยงของลูกตุ้มถ่วง จึงทำให้เหล็กทะลุได้เร็วขึ้น

การทำสว่านโยน หาคันไม้ยาวประมาณ ๑ เมตร ใช้ไม้เนื้อแข็งเหลาหรือไสให้กลมปลายไม้เจาะรูสำหรับร้อยเชือกที่ด้านล่างคันไม้ใช้เหล็กประเภทเหล็กตะไบเก่า ๆ ฝนปลายหรือ เผาไฟใช้อ้นทูปให้แหลมคมทำเป็นที่เจาะเหล็ก ส่วนด้านเหล็กเสียบกับปลายไม้ด้านล่าง โดยการเข้าครั้งคือ เผาตามเหล็กเจาะให้ร้อนแดงใช้ครั้งอัดใส่ไว้ในรูเสียบปลายตามเหล็กเผาไฟเข้าไปในรู เมื่อครั้งถูกความร้อนละลายเหล็กเย็นลงครั้งก็จะยึดกับตามเหล็กไว้แน่น ตีแผ่นเหล็กบาง ๆ ทำเป็นปลอกรัตรอบบริเวณเข้าครั้ง ทำให้เหล็กเจาะมีความคงทนใช้งานได้นาน ๆ ถัดจากเหล็กเจาะขึ้นมาจะทำลูกตุ้มไม้มีน้ำหนักมากไว้ถ่วง และตรงกลางลูกตุ้มไม้เจาะรูให้พอดีกับคันไม้ รูลูกตุ้มดังกล่าวยังช่วยบีบแผ่นเหล็กรัตรอบตามเหล็กเจาะได้แน่นยิ่งขึ้น เวลาเปลี่ยนเหล็กเจาะหรือเอามาฝนให้คมก็จะเลื่อนลูกตุ้มไม้ขึ้นมาข้างบนไม่ให้ทับรู ซึ่งอาจเสียบสลักไม้ตามจนแน่นทับตามเหล็กเจาะ เมื่อเคลื่อนลูกตุ้มไม้ออกมาจะถอดเหล็กเจาะออกมาฝนได้ง่ายขึ้น ตรงกลางคันไม้ทำไม้ขวางสำหรับจับโยนชาวบ้านเรียก "ไม้โยน" ไม้โยนมีความยาวประมาณ ๑ เมตร โสเป็นแผ่นไม้บาง ๆ

เจาะรูกึ่งกลางให้ไม้แกนที่ทำเป็นคั่นลอดรูได้สะดวก ปลายไม้โยนทั้ง ๒ ข้าง เจาะรูไว้สำหรับร้อยเชือก

วิธีใช้ บิดเส้นเชือกให้เป็นเกลียว มือ ๒ ข้าง กดไม้โยนขึ้น ๆ ลง ๆ ลูกตุ้มจะหมุนเหล็กเจาะจะหมุนกลับไปกลับมา ทำให้เจาะแผ่นเหล็กเป็นรูลึก ชาวบ้านมักใช้ส่วนโยนเจาะทำบานประตู หรือเจาะเหล็กประกบกับทำมิดหันยาสูบ

ผู้ให้ข้อมูล

๑. วอน พลน้อย, อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๖ หมู่ ๑๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๒. วิจารณศุภกิจ, พระครู อายุ ๖๕ ปี
วัดทองวราราม ต.วังทอง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๓. สมบูรณ์ พูลสิงห์, นาย อายุ ๔๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๒ หมู่ ๑๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๔. สุวรรณ เพ็งน้อย, นาย อายุ ๗๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓/๑๔ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๕. เสริม จันทรสาयทอง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔/๔๖ แขวงการทางตาก อ.เมือง จ.ตาก

สัดทา

สัดทา หรือตัดทา เป็นเครื่องมือสำหรับไสกองข้าวเปลือกให้รวมกัน หรือกระจายออกไปตามลานข้าวตามต้องการได้ สัดทาจะใช้ประโยชน์เช่นเดียวกับกะโห้ ชาวบ้านอาจทำสัดทาขึ้นโดยพัฒนามาจากกะโห้ก็ได้ เพราะการชักหรือลากข้าวเปลือกที่กองอยู่ในลานด้วยกะโห้จะทำได้ครั้งละไม่มากนัก เพราะแผ่นไม้ที่ใช้มีขนาดเล็ก อีกทั้งกะโห้ใช้คนคนเดียวชักหรือลาก จึงทำให้เหนื่อยได้ง่าย

การทำสัดทา จะใช้แผ่นไม้สักหรือไม้เนื้อแข็ง มีความกว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๑ เมตร มีความหนาประมาณ ๕ เซนติเมตร ใช้กบไสแผ่นไม้ให้เรียบ ทำด้ามไม้ท่อนกลมยาวประมาณ ๑ เมตร สำหรับจับในเวลาลากข้าว ด้ามไม้จะตอกยึดกับแผ่นไม้ โดยการตอกสลักไม้ประกบไว้ให้แน่น ในระยะหลัง ๆ จะใช้ตะปุดอกหรือนอตขันเกลียว ซึ่งคงทนกว่า การตอก สลักไม้

ไม้แผ่นที่เป็นตัวสัดทาจะเจาะรูขนาดเท่าเส้นเชือก ขนาดใหญ่ร้อยได้เจาะรูข้างละ ๒ รู โดยเจาะข้างล่างและข้างบนมีระยะห่างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร เจาะทั้ง ๒ ข้าง รูที่เจาะนี้จะใช้สำหรับร้อยเส้นเชือกเข้าไปในรูให้เหลือปลายเชือกยาว ๆ ทั้ง ๒ ข้าง

วิธีใช้ จะใช้คนชักหรือลากสัดทาอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๒ คน จะมีคนถือด้ามสัดทาเพื่อทำหน้าที่ยกหรือกดตัวสัดทาลงไปในกองข้าวเปลือก มีคนดึงที่ปลายเชือกคนเดียวหรือหลาย ๆ คน ก็ได้ หากมีคนดึงปลายเชือกมาก คนที่จับด้ามสัดทาจะใช้แรงกดสัดทาหรือใช้เท้าเหยียบให้น้ำหนักลงไปที่ตัว สัดทาจะลากข้าวเปลือกได้ครั้งละมาก ๆ หากคนชักดึงหนักไปก็จะผ่อนแรงกดที่ด้ามนั้น

สัดทานอกจากจะชักหรือลากข้าวเปลือกไปกองรวมกันเป็นกองโต ๆ ได้อย่างรวดเร็วแล้ว ยังใช้

ลัดทาสำหรับชักหรือลากข้าวเปลือกจากเกวียนหรือรถได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน และเมื่อฝนตกรำกองข้าวเปลือกเปียก ก็ใช้ลัดทาชักข้าวเปลือกให้กระจายไปทั่วลานนวดข้าว เพื่อให้แสงแดดส่องให้ข้าวเปลือกแห้ง

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เฉลียว คงกรุด, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑/๔ หมู่ ๔ ต.ป่าขนุน อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๒. ชัน ทิมเถื่อน, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๒ ต.บ้านคลอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. วิก เพ็ชรโต, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ ๒ ต.ดงตะขาบ อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
๔. สินธุ์ ฉิมไทย, นาย อายุ ๖๑ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๔ ต.วังสำโรง อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๕. ทวิน อภัยทองศรี, นาย อายุ ๘๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์

เสาแทรก

เสาแทรก เป็นของใช้สำหรับรอกกันกระบุง กระจาด ตะกร้า ถาด กระมัง เป็นต้น เพื่อจะได้หาบไปในที่ไกล ๆ ได้สะดวก โดยไม่ต้องทำหุ้ยหรือเชือกหาบ วางสิ่งของลงในเสาแทรกจะหาบได้ทันที การเรียกชื่อเสาแทรกมักเรียกรวม ๆ กับของที่ใช้ใส่ เช่น วางตะกร้าลงไปก็เรียกเสาแทรกตะกร้า วางกระบุงก็เรียกเสาแทรกกระบุง

เสาแทรกทำด้วยหวายเป็นเส้น ๆ เสาแทรกทำหน้าที่รองรับภาชนะ มี ๔ เส้น หรือ ๖ เส้น ที่ฐานเสาแทรกจะมีที่รองภาชนะทำเป็นรูปสี่เหลี่ยม มัดหวาย ๒ เส้นคู่กัน เพื่อให้เกิดความแข็งแรงทนทาน ผูกมัดเส้นหวายจากฐานที่มุมสี่เหลี่ยม ซึ่งจะมีเส้นหวายมัดเป็นสายเสาแทรก มีความยาวแต่ละเส้นประมาณ ๑ เมตร ที่หัวของเสาแทรกหรือส่วนที่จะใช้ไม้คานหามนั้นจะเหลาผิวหวายเส้นบาง ๆ ผูกรวมกันไว้ เพื่อให้เส้นหวายทุกเส้นนั้นรวมกันเป็นจุดเดียว ส่วนตอนล่างจะแยกออกเป็นด้านละ ๒-๓ เส้น รวมเป็น ๔-๖ เส้น ดัดหวายที่เป็นเส้น ๆ ให้โค้งงอ จะได้วางกระบุง กระจาด และตะกร้าได้ง่ายขึ้น

การใช้เสาแทรกจะวางกระบุง กระจาด หม้อ ฯลฯ ลงไปที่ส่วนรองเสาแทรก ซึ่งมัดไว้เป็นรูปเหลี่ยม ใช้ไม้คานสอดที่ส่วนด้านบนเสาแทรกเพื่อหาบไปในที่ต่าง ๆ การจะใช้แต่ละครั้งต้องตรวจสอบสายเสาแทรกให้เรียบร้อยเสียก่อน เพราะหวายอาจจะกรอบหรือขาดได้ ฉะนั้นจึงมีถ้อยคำพูดกันเป็นสำนวนว่า "บ้านแตกเสาแทรกขาด"

ผู้ให้ข้อมูล

๑. จรุง เขียวขำ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ปลั่ง ทองเมือง, นาง อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๕ ต.วังลึก อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย
๓. เปย น้อยทิม, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๖ ต.โดนด อ.ศรีมาศ จ.สุโขทัย
๔. ล้วน ใจดี, นาง อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๓ หมู่ ๒ ต.กำแพงดิน อ.สามง่าม จ.พิจิตร
๕. เสียม ชมมี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ ๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

ส้อมโมง

ส้อมसान

ส้อม

ส้อม เป็นเครื่องมือสำหรับครอบปลา สานด้วยซี่ไม้ไผ่เป็นตา ๆ หรือถักหวายเถาว์วัลย์ และลวด ส้อม นับเป็นของใช้พื้นบ้านที่มีอยู่ทั่วทุกภาค หากแต่มีการเรียกชื่อแตกต่างกันตามท้องถิ่น เช่น ส้อมโมง เป็นส้อมมีขนาดกว้างใหญ่กว่าส้อมชนิดอื่น โมงมาจากภาษาถิ่น คือ โมง มีความหมายว่า ใหญ่โต ส้อมโมงบางพื้นบ้านเรียก ส้อมซี่ หรือส้อมก่อง ซึ่งเรียกตามลักษณะการทำของชาวบ้าน ส้อมโมงจะใช้ไม้ไผ่เหลา เป็นซี่ ประมาณ ๕๐-๑๐๐ ซี่ หากส้อมใหญ่ก็ใช้ซี่ไม้ไผ่มากขึ้น ส้อมชนิดนี้จะใช้หวาย เถาว์วัลย์ หรือลวดถักร้อย ซี่ไม้ไผ่ยึดกันโดยมีวงหวาย หรือวงไม้ไผ่ทำเป็นกรอบไม้ภายใน การถักเส้นหวายเถาว์วัลย์หรือลวด จะถักซี่ ไม้ไผ่รัดกับบวงภายในให้แน่น บางที่ชาวบ้านเรียกการถักร้อยสำหรับยึดให้แน่นนี้ว่า "ก่อง" จึงเรียกส้อมก่อง และลักษณะที่ก่องเป็นซี่ ๆ นี้เอง จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ส้อมซี่

ส้อมसान เป็นส้อมขนาดแคบกว่าส้อมโมง เหลาซี่ไม้ไผ่ จำนวนมาก สานเป็นลายขัดดาดสีเหลี่ยมห่าง ๆ แต่ไม่ให้ปลา ลอดออกได้ บางที่ก็เรียกว่า ส้อมขัด ส้อมขัดนี้ไม่ต้องใช้หวาย เถาว์วัลย์ หรือลวดถักยึดใด ๆ

ส้อมก่อง มีรูปเล็กกว่าส้อมसानเล็กน้อย การทำส้อมจะ ใช้หวายเถาว์วัลย์หรือลวดถักส้อมส่วนบน ส่วนล่างใช้ซี่ไม้ไผ่ สานขัดเป็นสีเหลี่ยม

สุ่มวงม หรืออึ่งวงม มีลักษณะพิเศษแตกต่างกัน สุ่มภาคอื่น ๆ มีขนาดใหญ่กว่าสุ่มโหมงมาก สุ่มบางอันสูงเกินกว่า ๑ เมตร ก็มี สุ่มวงมจะมีรูปร่างเป็นทรงกระบอก ปลายตีนสุ่มกว้างออกเล็กน้อย ด้านบนสุ่มทำเป็นวงกว้างเพื่อใช้มือ ๒ ข้าง ล้วงจับปลาในสุ่มได้สะดวก การสานสุ่มวงมจะสานด้วยตอกผิวไม้ไผ่บาง ๆ สานลายขัดทึบโดยตลอด

การสุมปลามักสุมในห้วงน้ำไม่กว้างและลึกนัก สุ่มไปเรื่อย ๆ เหมือนคำที่ว่า สุ่มสี่สุมห้าแล้วเอามือล้วงควานภายในสุม ถ้าครอบปลาได้จะควานจับใส่ช่องที่มีตสะพานติดตัวไป สมัยก่อนนั้นการสุมปลาใช้คนลาก "ไม้ค้อน" ซึ่งเป็นไม้ท่อนกลมจมน้ำ ใช้เชือกมัดท่อนไม้ ๒ ข้าง ใช้คน ๒ คน ลากในห้วงน้ำ คนถือสุมหลาย ๆ คนจะเดินตามไม้ค้อน ปลาเมื่อเห็นไม้ค้อนลากมาใกล้ตัวหรือถูกตัวจะกระโดดหนี บางที่มีฟองน้ำเป็นทิว ๆ ไปข้างหน้า การกระโดดและว่ายน้ำนั้นจึงเป็นข้อสังเกตให้สุมปลาได้ถูก ในนิราศสุพรรณบุรีของสุนทรภู่ยังได้กล่าวถึง เรื่องสุมปลาไว้ว่า

ศรีคะเสียงเสียงแซ่ลั่น	พวกลาว
แก่มุมสุมปลาฉาว	แซ่น้ำ
ผ้าบ่มุ่งพุงขาว	ช่วยจิต รอดเอย
เดกต่วนชวนเพื่อนค้า	ค้ำให้ใกล้ลาว

สุมนอกจากใช้ครอบปลาแล้ว ยังเป็นอุปกรณ์บีบน้ำตาลสุกทำขนมตาล ใช้ครอบเด็กเกิดใหม่ไม่ให้ผีเข้า ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้านบางถิ่น และยังใช้ครอบลูกไก่ได้อีกด้วย

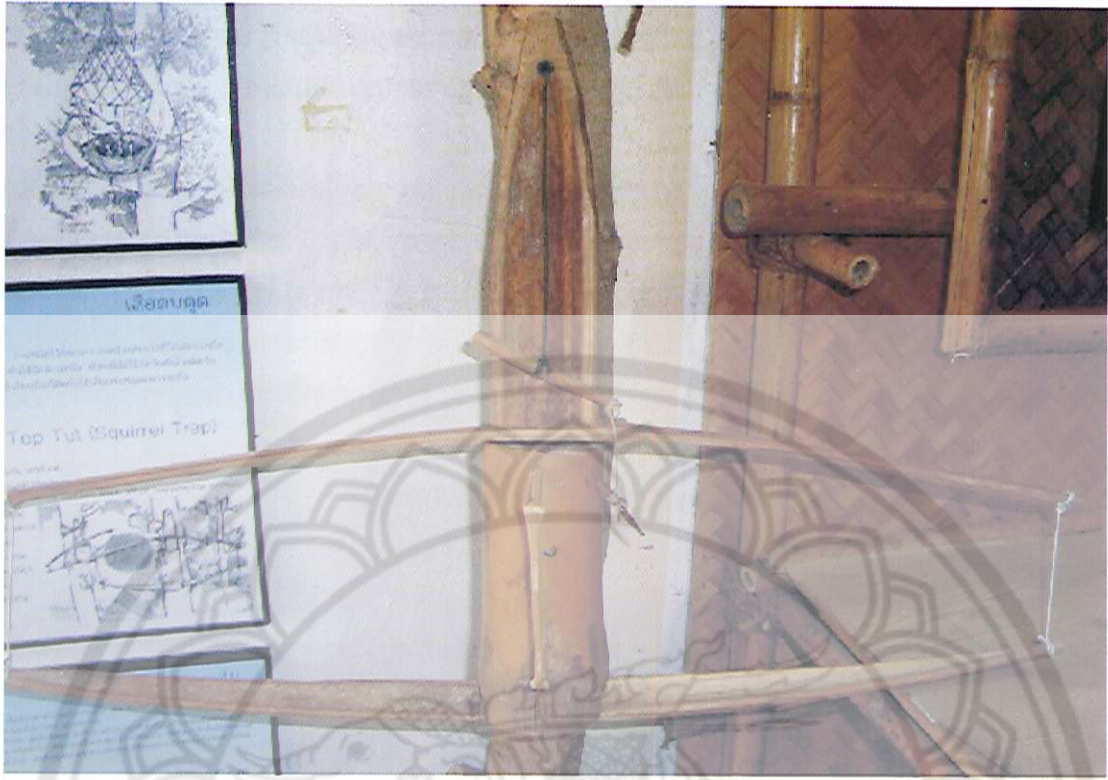
สุมโหมง

สุมसान

ผู้ให้ข้อมูล

๑. พรวน ภูเขย, นาง อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๙ ต.หัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. พริ้ง บำรุงษ์, นาง อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ ต.วัดจันทร์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. ยุทธ ทองปลิว, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๓ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย
๔. ละเมียด พันธุ์ภักดี, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๙/๓๔ ถ.ธรรมวิถี อ.เมือง จ.นครสวรรค์
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

เสื่อตบตูด

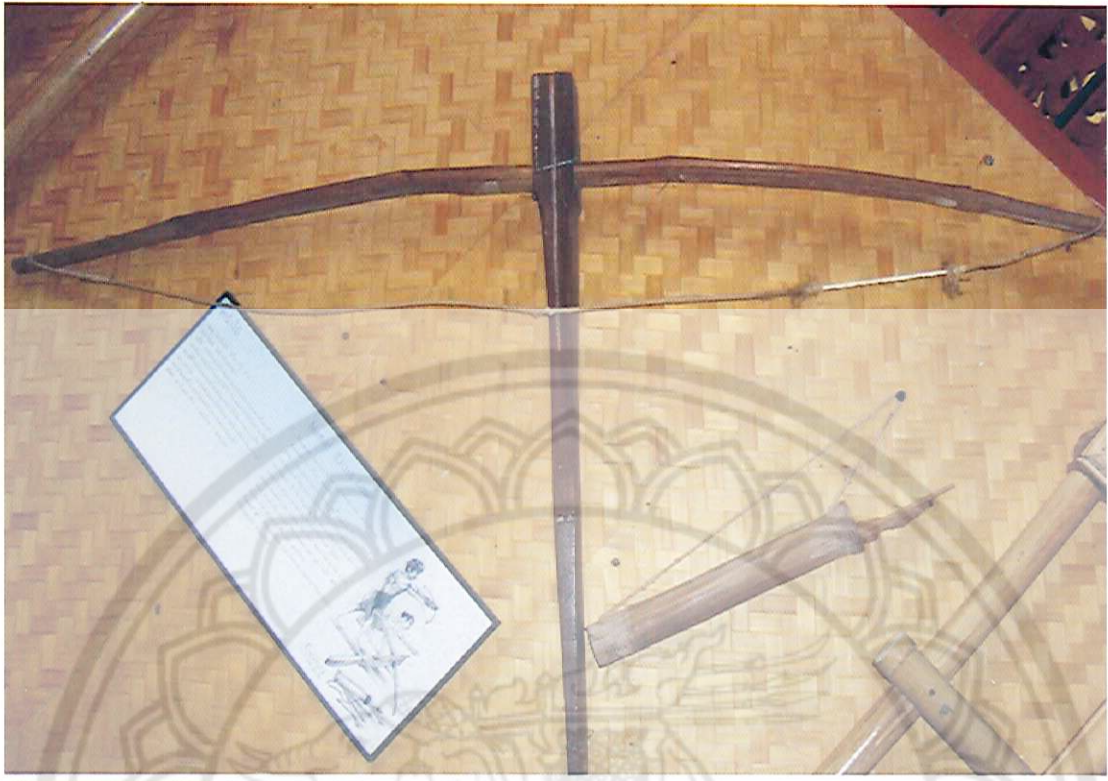
เสื่อตบตูด เป็นเครื่องมือสำหรับดักกระรอก กระแต บ่าง และหนูที่กินผลไม้ตามต้นไม้ หรือบนพื้นดิน เสื่อตบตูดทำเป็นกระบอกลไม้ไผ่แต่มีคันโค้งดิ่งยึดไว้ให้ลั่นได้ การทำเสื่อตบตูดจะตัดกระบอกลไม้ไผ่ ๑ ปล้อง ผ่ากระบอกลตรงกึ่งกลาง ผ่าแค่ครึ่งซีกใช้มีดเหลาไม้ที่ผ่าให้บางเรียบปลายค่อนข้างแหลม เจาะรูปลายไม้เพื่อใช้เชือกร้อยมัดให้แน่น ปลายเชือกอีกด้านมัดกับเดือย ไม้เดือยยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร ทำหน้าที่ชดกับคันธนูคู่ ซึ่งซีกไม้ไผ่เป็นแผ่นบาง ๆ ๑ คู่ ปลายทั้ง ๒ ด้านเรียวก ผูกเชือกมัดปลายไม้ สามารถดิ่งขึ้นโกเหมือนคันหน้าไม้ ปลายไม้เดือย ผูกเชือกมัดติดปืนเล็ก ๆ เพื่อทำหน้าที่ชดกับไม้เสียบขวางตัวกระบอกล การเสียบไม้ขวางจะเจาะรูตรงกลางกระบอกลไม้ไผ่ ใช้ไม้เสียบสอดลงไปทีรูเจาะ

การใช้ ชาวบ้านใช้เสื่อตบตูดไปวางดักสัตว์ตามคาบไม้ ใช้เชือกมัดเสื่อตบตูดผูกตามโคนต้นไม้ หรือตามพื้นดิน จะวางเสื่อตบตูดหันไปทางทิศใดก็ได้ ใช้เหยื่อล่อสัตว์ให้เข้าไปกินอาหารในกระบอกลเหยื่อที่ใช้ล่อสัตว์อาจเป็นพวกเนื้อมะพร้าวเผาไฟ ผักข้าวโพดเผา หรือผลไม้ต่าง ๆ ที่พวกสัตว์ชอบกิน เหยื่อล่อวางไว้กั้นกระบอกลหรือเสียบเหยื่อที่ไม้ขวางกระบอกล เวลาดักเสื่อตบตูดจะดิ่งคันหน้าไม้ทั้งคู่ขึ้นให้โค้งโก่ง ใช้เดือยชดกับคันไม้อีกด้านหนึ่ง เชือกที่มัดปืน กับเดือยติดกันจะชดกับไม้เสียบเหยื่อล่อสัตว์ต่าง ๆ เมื่อสัตว์ได้กลิ่นอาหารก็เข้าไปในกระบอกล หากดิ่งอาหารหรือเดินผ่านไม้เสียบซึ่งขวางอยู่ ปืนซึ่งชดอยู่กับไม้เสียบหรือไม้ขวางนี้ จะหลุดออกจากกัน คันหน้าไม้จะลั่นปิดปากกระบอกลไม้ไผ่ทันที สัตว์ที่เข้าไปในกระบอกลจะหนีหลุดออกมาไม่ได้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ถนอม เขาเทียร, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๑/๔ ต.ศรีลัชนาลัย อ.ศรีลัชนาลัย จ.สุโขทัย
๒. พัน อ่ำขำ, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๕ ต.ท่าช้าง อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
๓. สำเนียง กุฎิมณี, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑/๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๔. เทว่า ใจซื่อ, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณฑี อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

หน้าไม้

หน้าไม้ เป็นเครื่องมือยิงสัตว์ชนิดหนึ่ง มีคันเหมือนคันธนู ทำเป็นรางใส่ลูก สำหรับยิง การล่าสัตว์ของชาวพื้นบ้านได้พัฒนาวิธีการทำเครื่องมือล่าสัตว์มาเป็นลำดับ เดิมสัตว์ป่ามีมาก การล่าสัตว์อาจใช้ท่อนไม้ทูปตี หากสัตว์วิ่งหนีก็ขว้างปา เป็นต้น ระยะเวลาหลัง ๆ สัตว์ป่าลดน้อยลงไป เพราะถูกฆ่าเป็นอาหารของมนุษย์และล้มตายเองโดยธรรมชาติ พอมีอยู่บ้างต่างหนีเข้าไปหลบอาศัยในป่าลึกหากเห็นผู้คนเข้าไปใกล้ ๆ จะรีบหนีด้วยความกลัวภัย อาวุธที่เป็นเครื่องมือล่าสัตว์ของชาวบ้าน จำเป็นต้องพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ การใช้ท่อนไม้ทูปหรือขว้างอย่างสมัยก่อน ๆ คงไม่ทันสัตว์แน่ จึงได้คิดเครื่องยิงสัตว์ขึ้นมาชนิดหนึ่ง คือ หน้าไม้

หน้าไม้มีลักษณะคล้ายธนู ตัวหน้าไม้มักใช้ไม้เนื้อแข็งหนาประมาณ ๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ด้านบนของตัวหน้าไม้ใช้สีวชะเป็นร่องลึก สำหรับวางลูกเจาะรูกึ่งกลางตัวหน้าไม้ทำเป็นโกยง คันหน้าไม้ทำด้วยซอไม้ไผ่ผ่าซีกเหลาคลายคันธนู ปลายคันทั้ง ๒ ด้านเรียวย มีความยาวประมาณ ๑ เมตร สอดคันเข้ากับรูเจาะตัวหน้าไม้ด้านหน้า หากคันไม้แน่นจะใช้ลิ้มแซมอีกครั้งหนึ่ง ใช้ป่านพันเป็นเส้นขนาดย่อม ปลายป่านทั้ง ๒ ข้างทำเป็นหูไว้สำหรับสวมรอยบากที่ปลายคันทั้ง ๒ ข้าง ทำลูกโดยเหลาไม้ไผ่ตรงเป็นซีกกลม ๆ ปลายแหลมคม ยาวประมาณ ๒๕ เซนติเมตร โดยลูกจะผ่าให้กึ่งกลางเพื่อสอดใบตาลรูปสี่เหลี่ยม แล้วใช้ด้ายมัดขนาบไว้เพื่อประคองลูก และบังคับทิศทางให้ไปตามที่ต้องการ การไปยิงสัตว์แต่ละครั้งต้องใช้ลูกจำนวนมาก จึงต้องทำกระบอกลูกมัดสะพายติดตัวไปด้วย

การยิงหน้าไม้จะดึงสายยึดกับโกส่วนที่รางของหน้าไม้ จะต้องแปะซี่ฝังไว้เล็กน้อย เพื่อเป็นตัวยึด ลูกหน้าไม้ไม่ให้ลูกร่วงหล่น เวลายิงสัตว์ต้องเลี้ยงให้ตรงเหนี่ยวไกเชือกป่านจะหลุด และตัวตุลึงซึ่งวางอยู่ในร่องตัวหน้าไม้ ลูกละวิ่งเข้าหาเป้าหมายโดยเร็ว

หน้าไม้ใช้ยิงสัตว์ต่าง ๆ เช่น ลิง ค่าง ชะนี กระจอก กระจ่าง เก้ง กวาง ปลา เป็นต้น ถ้าต้องการยิงสัตว์ให้ตายโดยรวดเร็ว ต้องใช้ลูกอาวยาพิษซึ่งเรียกว่า ยางน่อง ทาลูกยิงไว้ด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ไช ปลาสร้อย, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๑๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๒. ชูบ ชุนโต, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓/๑๕ หมู่ ๓ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๓. โต๊ะ นวลมะ, นาย อายุ ๙๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๑ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๔. เบ็น จันมา, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕/๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๕. ไสว อ่ำปลี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

หม้อกลั่นยา

หม้อกลั่นยา เป็นภาชนะสำหรับต้มกลั่นยาชนิดเป็นน้ำ โดยใช้ไธระเหยจากสมุนไพรที่ต้มลอยไป กระทบความเย็นกลายเป็นหยดน้ำ ส่วนมากใช้กลั่นยาที่กินยาก

การรักษาของชาวบ้านในสมัยก่อน มีความเชื่อเรื่องคาถาอาคม เชื้อผีสิงเทวดา จึงมีการรักษา โดยการรดน้ำมนต์ เข้าทรงและสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น ต่อมาเริ่มใช้รากไม้ เปลือกไม้ ใบไม้ และส่วนอื่น ๆ มาฝนหรือต้มเป็นยารักษาโรค พระมั่งจะทำหน้าที่เป็นหม้อของหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า หม้อกลางบ้าน ด้วยยาจากสมุนไพรชนิดใดรักษาคนหายป่วย ก็จดบันทึกไว้ในสมุดข่อยบางที่มียาประเภทฝีบอกจดบันทึกไว้เช่นกัน การทำยาประเภทฝน ราก หัว หรือเปลือกสมุนไพร กับหินหรือฝาละมีค่อนข้างทำได้ง่าย การใช้สมุนไพรใส่หม้อต้ม ต้มน้ำซึ่งเป็นตัวยาที่มักทำกันโดยทั่วไป แต่การกลั่นยาโดยใช้ไธระเหยให้กลายเป็นหยดน้ำ ค่อนข้างมีวิธีการที่ยุ่งยากกว่าการฝน บด หรือต้มยา

หม้อกลั่นยาเดิมทีเดียวใช้หม้อดินที่ใช้หุงข้าว ทำเป็นหม้อต้มใส่สมุนไพรไว้ตามสูตรผสม บั่นหวด ดินเป็นรูปทรงกระบอก วางครอบปากหม้อดินใช้เศษผ้าคาดรอยต่อป้องกันไธระเหยออกมา ชาวบ้านเรียกเศษผ้านี้ว่า "เตี่ยวผ้า" หวดดินนี้มีการวยให้น้ำกลั่นยาไหลลงภาชนะรองรับ และทำเป็นรางลึกลงเหมือนกัน กระทะใส่น้ำเย็นไว้ เมื่อต้มเคี่ยวยาสมุนไพรจะเกิดไธระเหยลอยไปกระทบความเย็น ทำให้เกิดหยดน้ำไหลลงไปในกรวย เก็บเป็นตัวยารักษาต่อไป การกลั่นยาดังกล่าวใช้วิธีการเหมือนกับต้มสุราเถื่อนของชาวบ้าน

ในช่วงระยะหลังจากการใช้หม้อดินเป็นหม้อกลั่นยา ก็เปลี่ยนมาใช้หม้อทองเหลืองเป็นภาชนะต้มยาแทน มีการเชื่อมหรือบัดกรีเป็นกระทะใส่น้ำ และมีการวยเป็นรางให้ยาไหลลงภาชนะรองรับ

สามารถถ่ายน้ำออกได้ง่ายกว่าหวดหม้อดิน ยาที่ใช้หม้อกลั่นยามักเป็นยาประเภทน้ำขิง น้ำแดง ใช้แก้ปวดท้อง
จุกเสียด แก้เห็บซา ยาประเภทกรดส้มซึ่งใช้ไล่หูด ขี้ทูต กลาก เกลื้อน และถอนยวงหัวพิษ สุนัขบ้ากัด เป็นต้น
นอกจากนี้หม้อกลั่นยายังใช้กลั่นน้ำดอกไม้เทศอีกด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. จุ คล้ายทรัพย์, นาง อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๗ หมู่ ๓ ต.บ้านคลอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. เชื้อ เดียรดาษ, หน้า อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๕๓/๒ ต.ในเมือง อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย
๓. ดี ต่างเทพ, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ ๒ ต.พบพระ อำเภอพบพระ จ.ตาก
๔. เผือก พ่วงบ้านแพน, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๓๐/๘ ถ.สิงห์วัฒน์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. เฮง สาริบุตร, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๓๘/๒ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

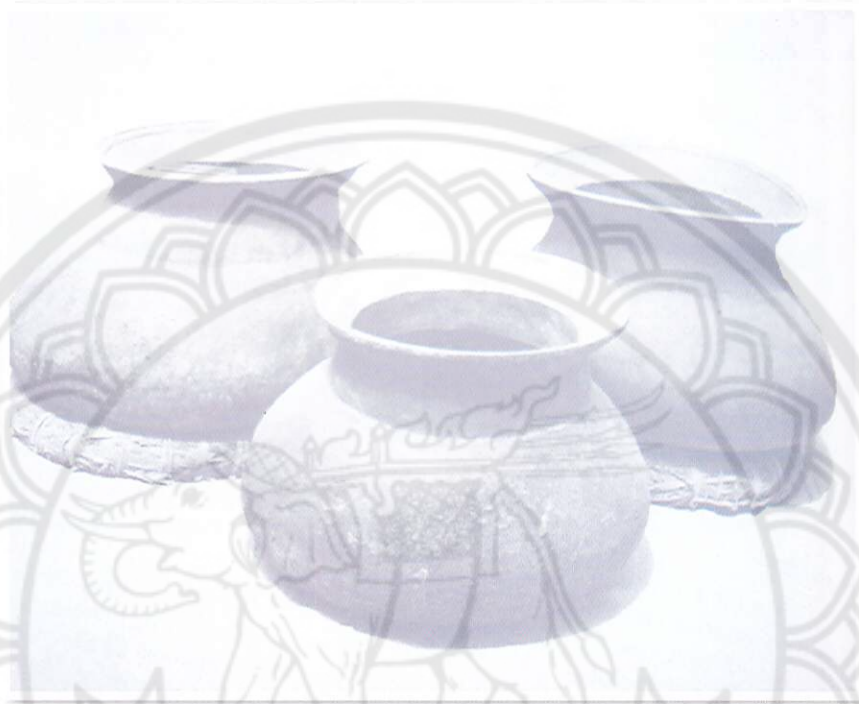
หม้อคอกควาย

หม้อคอกควาย หรือหม้อกระดี่ เป็นภาชนะสำหรับหุงต้มอาหาร มีลักษณะเหมือนหม้อดินแต่ขนาดใหญ่กว่ามาก สมัยก่อนใช้เป็นหม้อแกงโดยเฉพาะเพื่อเลี้ยงผู้คนที่มาทำบุญร่วมกันหรือมาลงแขกในงานต่าง ๆ บางพื้นบ้านเรียกว่า "หม้อกระดี่"

การใช้ดินปั้นภาชนะใส่อาหารและทำให้สุกด้วยไฟ คงมีมาก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว ตามหมู่บ้านซึ่งอยู่ห่างไกลความเจริญยังใช้กระทะดิน หม้อดินวางบนก้อนแล้วก่อไฟพื้นประกอบอาหาร หม้อดินและภาชนะอื่น ๆ ของชาวบ้าน จะปั้นขนาดพอกับการทำอาหารในครอบครัวตน เมื่อมีงานซึ่งรวมคนมากขึ้น จะไปยืมภาชนะอุปกรณ์ที่วัดเป็นส่วนใหญ่ หากของบางอย่างสามารถปั้นใช้ในงานที่มีผู้คนมารวมกันมาก ๆ โดยปั้นคล้ายหม้อดินขยายให้ใหญ่ขึ้น มีรูปทรงแตกต่างจากหม้อดิน ปกติหม้อดินบรรจุน้ำได้ประมาณ ๑๐ ลิตร แต่หม้อคอกควายบรรจุน้ำได้ประมาณ ๒๐ ลิตร

หม้อคอกควายปั้นเหมือนกับหม้อดิน คือใช้ดินเหนียวแช่น้ำไว้ ๑ คืน รินน้ำออกเหยียบย่ำดินแล้วใช้ทรายละเอียดผสมจนดินหมาด บัณฑิตินเหนียวเป็นเส้นยาวคล้ายงูชดวงกลมจากกันค่อย ๆ ผายออกตรงกึ่งกลางใช้มือไล่เนื้อดินให้เป็นเนื้อเดียวกัน ตรงบริเวณคอหม้อจะคอดเล็กน้อย แต่ไม่คอดกั้วเหมือนหม้อดิน ช่วงคอหม้อใหญ่ขนาดเท่าคอกควายเปลี่ยวตัวผู้ จึงเรียกว่า "หม้อคอกควาย" นำหม้อไปผึ่งแดดเสียก่อนแล้วนำไปเผาไฟ ชาวบ้านในสมัยก่อนจะใช้หม้อคอกควายแกงหยวก แกงบอน แกงผัก แกงซี่เหล็ก เป็นต้น ซึ่งแกงเลี้ยงคนได้ทีละมาก ๆ เช่นเดียวกับการหุงข้าวจะใช้กระทะสายบัว ซึ่งทำด้วยเหล็กในสมัยนี้หุงข้าวได้มาก

ปัจจุบันหาตุ้มคอคควายไต่ยาก เพราะไม่มีใช้กันในหมู่บ้าน ที่หลงเหลืออยู่บ้างก็มีสภาพแตกชำรุด เป็นส่วนใหญ่

โครงการ
ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. จรุญ เขียวขำ, นาย ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ปลั่ง ทรงเมือง, นาง อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๕ ต.วังลึก อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย
๓. เปย น้อยทิม, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๖ ต.โดนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๔. ล้วน ใจดี, นาง อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๓ หมู่ ๒ ต.กำแพงดิน อ.สามง่าม จ.พิจิตร
๕. เลี่ยม ชมมี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ ๕ ต.นครไทย จ.พิษณุโลก

หมอนไม้

หมอนไม้ เป็นของใช้พื้นบ้านสำหรับหนุนนอนของคนแก่เฒ่าที่ไปถือศีลภาวนาในวันพระ ซึ่งในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านทุกถิ่นในชนบท โดยเฉพาะคนสูงอายุจะไปทำบุญที่วัดใกล้บ้านทุก ๆ วันพระ ระยะเวลาที่พระภิกษุสามเณรต่างจำศีลภาวนาในวันเข้าพรรษาคือ ๓ เดือน ชาวบ้านบางคนก็ลด ละ เลิก ในสิ่งที่ประพฤติดิถีในระหว่างเข้าพรรษา เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เล่นการพนัน เป็นต้น ในวันพระจะมาทำบุญสวดมนต์ตั้งแต่เช้าจนถึงเย็นโดยมิได้ขาดแม้แต่วันพระเดียว

การที่ผู้เฒ่าผู้แก่มาทำบุญรักษาศีลต้องอยู่บนศาลา หรือในอุโบสถตลอดวัน จึงมีความจำเป็นต้องหยุดพักผ่อนหลังจากสวดมนต์เสร็จแล้ว เวลาพักผ่อนส่วนใหญ่เป็นช่วงหลังเพลไปแล้ว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการรักษาศีลที่วัด ควรละในสิ่งที่เบียดเบียนกิเลส ละจากความสวดกสบายต่าง ๆ แม้แต่หมอนที่หนุนนอนก็ไม่ควรอ่อนนุ่ม ดังนั้นจึงมีการทำหมอนไม้ไว้สำหรับหนุนนอน เมื่อไปรักษาศีลภาวนาในวันพระ

หมอนไม้เป็นแผ่นเดียวเก็บรักษาง่าย ทำมาจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะค่า ไม้แดง ไม้ประดู่ หรืออาจใช้ไม้สักทำก็ได้

วิธีการทำจะตัดไม้แผ่น ๆ ที่เลื่อยไว้แล้วมีความหนา ๓-๕ เซนติเมตร มีความกว้าง ๑๐-๑๕ เซนติเมตร ยาว ๒๐-๒๕ เซนติเมตร ใช้กบไสแผ่นไม้ทั้ง ๒ ด้านให้เรียบ เครื่องมือใช้ทำหมอนไม้ คือ สิ่ว ค้อน และเลื่อย ผ่าแผ่นไม้หรือชาวบ้านเรียกว่า "จักไม้" ด้วยเลื่อยทั้ง ๒ ข้างให้เป็นไม้ ๒ แผ่น การผ่าไม้จะผ่าไม้ตลอดเหลือตรงกลางแผ่นไว้ประมาณ ๒ นิ้ว จากนั้นใช้สิ่วเจาะไม้ให้เป็นเดือยขัดกันประมาณ ๕-๖ เดือย เจาะสลับกันไปแต่ละเดือย โดยเจาะสลับกันในแต่ละด้านของแผ่นไม้ด้วย การเจาะเดือยไม้จะเจาะไปถึง

ไม้ที่ผ่าซีกด้วยเลื่อยนั้น เมื่อเจาะเดือยทั้ง ๒ ด้านของแผ่นไม้ แผ่นไม้แยกออกเป็น ๒ แผ่น และยึดติดกันด้วยเดือยที่เจาะเวลาใช้ให้ตั้งแผ่นไม้ให้ชิดกันเหมือนรูปกากบาท ชัดผิวไม้ด้วยกระดาษทรายให้เรียบ สมัยก่อนใช้หนังปลากระเบนขัดไม้ เวลาเก็บสามารถพับให้เรียบเหมือนเป็นไม้แผ่นเดียวได้

การใช้หมอนไม้คนแก่เด่ามักใช้สไบ หรือผ้าขาวม้ารองที่หมอนไม้ก่อนที่จะหนุนนอน จะได้ไม่เจ็บนอนได้สะดวก นอกจากใช้หนุนศีรษะแล้ว ยังใช้เป็นที่วางหนังสืออ่านได้อีกด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ชันทอง แสนสิทธิ์, นาง อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๕ หมู่ ๕ ต.ทุ่งหลวง อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๒. คี จันทรขำ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ ต.วังกรด อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๓. ดี ต่างเทพ, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ ๒ ต.พบพระ อําเภอพบพระ จ.ตาก
๔. เบิ่ง สาริบุตร, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔/๒ หมู่ ๒ ต.กลางดง จ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๕. สอน ทองคำ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์

หม้อน้ำ

หม้อน้ำ เป็นภาชนะทำด้วยดินเผาขนาดใหญ่ จุน้ำได้ ๒๐-๔๐ ลิตร มีรูปทรงคล้ายหม้อดินที่ใช้สำหรับหุงต้มอาหาร แต่หม้อน้ำใช้ใส่น้ำไว้ดื่มและใช้สอยอื่น ๆ มีชื่อเรียกแตกต่างกันและแต่ละท้องถิ่นว่า หม้อดิน หม้อโอง หม้อกรันท์ เป็นต้น

ชาวบ้านทุ่งหลวง อำเภอสีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย เป็นหมู่บ้านแรกที่คิดปั้นหม้อน้ำขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งใช้แทนการเก็บน้ำโดยวิธีการสาคร แล้วขายจน หม้อน้ำได้แบบอย่างมาจากหม้อดินหุงต้ม แต่ขยายส่วนให้ใหญ่กว่าเดิม มีใช้ตามพื้นบ้านแถบจังหวัดใกล้เคียงสุโขทัย เมื่อประมาณ ๕๐ ปีล่วงมาแล้ว ขณะนี้หม้อน้ำขนาดใหญ่ไม่มีใช้แล้ว ชาวบ้านยุคหลัง ๆ จะปั้นขนาดเล็กจุน้ำได้น้อย เช่น โองน้ำเย็น และหม้อเฟือง แม้ว่าชาวทุ่งหลวงไม่ได้ปั้นหม้อน้ำอีกก็ตาม แต่ในปัจจุบันได้พัฒนาการปั้นของใช้สอยสิ่งอื่น ๆ อีกหลายรูปแบบ ประกอบกับดินในเขตทุ่งหลวงเป็นดินเหนียว สีค่อนข้างแดงไม่มีเศษวัสดุอื่น ๆ มาปะปนมากนัก จึงเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านยึดอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นอาชีพรองจากการทำนา

การปั้นหม้อน้ำ ต้องนำดินเหนียวขุดมาจากบ่อหรือริมหนองคลองบึงแช่น้ำไว้ ๑ คืน แล้วรินน้ำออก ใช้ทรายละเอียดซึ่งร่อนแล้วผสมกับดินเหนียว ใช้คนดินเหยียบย่ำจนดินเหนียวกับทรายเข้ากัน ทบดินให้เป็นก้อน ใช้ใบตองหรือเศษผ้าคลุมดินไว้ไม่ให้แห้งเร็วเกินไป ก่อนปั้นหม้อน้ำจะปั้นดินเหนียวเป็นเส้นยาว ๆ เริ่มขดเป็นวงกลมจากกันขึ้นมาทางปากหม้อ ใช้มือไล่ดินให้เป็นเนื้อเดียวกัน การปั้นสมัยใหม่ใช้แท่นหมุนเข้ามาช่วย ทำให้ปั้นได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ใช้ไม้แบนหรือไม้พิมพ์ลวดลายตกแต่งผิวหม้อน้ำ ผึ่งลมจนดินหมาด แล้วจึงนำไปวางบนเสวียนซึ่งเป็นที่ รองกันหม้อน้ำ ผึ่งแดดไว้จนแห้งสนิท จากนั้นนำหม้อดินที่

บ้านไว้จำนวนมากใส่ซี้ไถ้วางตะแคง ใช้พินกาบมะพร้าว ฟางสุ่มเผาหม้อ ๑ คิน ตอนเช้าจะนำออกจากกองไฟและได้หม้อน้ำมีสีแดงแกมส้ม ถ้าหม้อน้ำเมื่อเผาแล้วมีการแตกร้าวหากไม่สามารถแก้ไขได้ ก็นำไปใช้แทนกระถางปลูกต้นไม้ หรือทุบทิ้งไป ลักษณะหม้อน้ำเมื่อบรรจุน้ำ น้ำจะซึม จนถึงผิวนอก ทำให้น้ำภายในหม้อเย็น เหมาะกับการดื่มและอาบในยามร้อนมาก

ตำราภูมิกรรม ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ควบ วงทิพย์, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๙ หมู่ ๒ ต.ทุ่งหลวง อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๒. จอง อุไรกุล, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๔ ต.ทุ่งหลวง อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๓. ทิพาศรี มหาคำ, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๕/๙ ถ.สิงห์วัฒน์ อ.เมือง จ.สุโขทัย
๔. ปาน มาลัมข่า, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๕๙/๓ ถ.สหราช อ.เมือง จ.สุโขทัย
๕. สนาม คำดี, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๔ ต.ทุ่งหลวง อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย

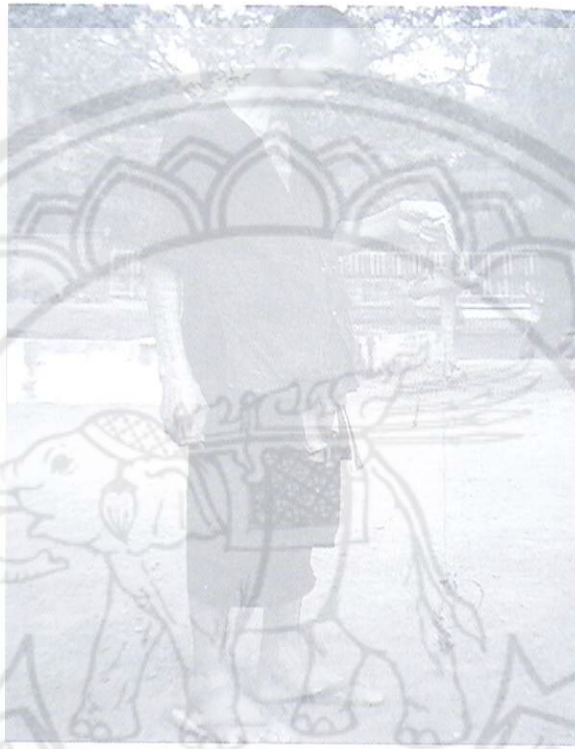
หวิน

หวิน หรือหวินหมู เป็นเครื่องมือสำหรับมัดตัวหมู เพื่อไม่ให้เส้นเชือกไปพันกับต้นไม้ ในบริเวณนั้น ชาวบ้านมักนิยมเลี้ยงเป็ด ไก่ หมู ฯลฯ ไว้กินเศษอาหาร การเลี้ยงมักเลี้ยงจำนวนน้อย โดยเฉพาะการเลี้ยงหมูจะเลี้ยงเพียงตัวหรือสองตัวเท่านั้น น้ำข้าวและเศษอาหารที่เหลือจะเก็บเอาไว้เลี้ยงหมู การที่ชาวบ้านเลี้ยงจำนวนน้อยเช่นนี้ จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำคอกกั้นหมูให้เป็นสัดส่วน ตอนเช้าเมื่อหมูกินอาหารเสร็จ ชาวบ้านจะนำหมูออกไปมัดตามไร่ เพื่อให้หมูคุ้ยหาอาหารกินอีกทางหนึ่ง การผูกมัดตัวหมูจึงมีความจำเป็น เพราะหากใช้เชือกมัดโคนไม้ต่างๆ แล้ว เชือกที่มัดจะพันกับต้นไม้อื่นๆ ดังนั้นจึงมีการคิดทำหวินขึ้น

หวิน ทำมาจากแผ่นไม้เนื้อแข็ง มีความกว้าง ๕-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๑๕-๒๐ เซนติเมตร แผ่นไม้หนาประมาณ ๕ เซนติเมตร พันแผ่นไม้ให้สอดหัวสอดท้าย ตรงกลางแผ่นไม้เป็นวงรี ๆ เจาะรูไม้ตรงกึ่งกลางแผ่นเป็นวงกลม แผ่นไม้ที่เจาะรูนี้เรียกว่าแม่หวิน จากนั้นสอดลูกหวินซึ่งทำมาจากไม้อีกท่อนหนึ่ง ลูกหวินจะคว้นหัวคว้นท้ายสอดลูกหวินลงไปในรูแม่หวิน ไม้ลูกหวิน จะเล็กกว่ารูที่เจาะไว้ ส่วนที่หัวท้ายขางบนจะลอดที่รูเจาะไม่ได้ ไม้ลูกหวินหมุนไปตามทิศทางใดก็ได้ ใช้เชือกยาว ๆ มัดรอยขั้วที่ท้ายหรือส่วนล่างของลูกหวิน ปลายเชือกมัดกับตัวหมู มัดเชือกไขว้ที่คอและขาหมูข้างหนึ่งมัดด้านขวาหน้าแล้วรัดโอบรอบตัว หรือที่เรียกว่ามัดสะพายแล่ง

วิธีใช้ ผูกมัดปลายเชือกไว้กับกิ่งไม้ซึ่งสูงท่วมหัวคน ปลายเชือกอีกด้านมัดตัวหมู เวลาหมูเดินไปหากินในบริเวณนั้นลูกหวินจะหมุนตามไปโดยรอบ เส้นเชือกจะไม่พันกับต้นไม้เล็ก ๆ เกลียวเชือกก็จะคงทน ไม่คลายเกลียวได้ง่าย

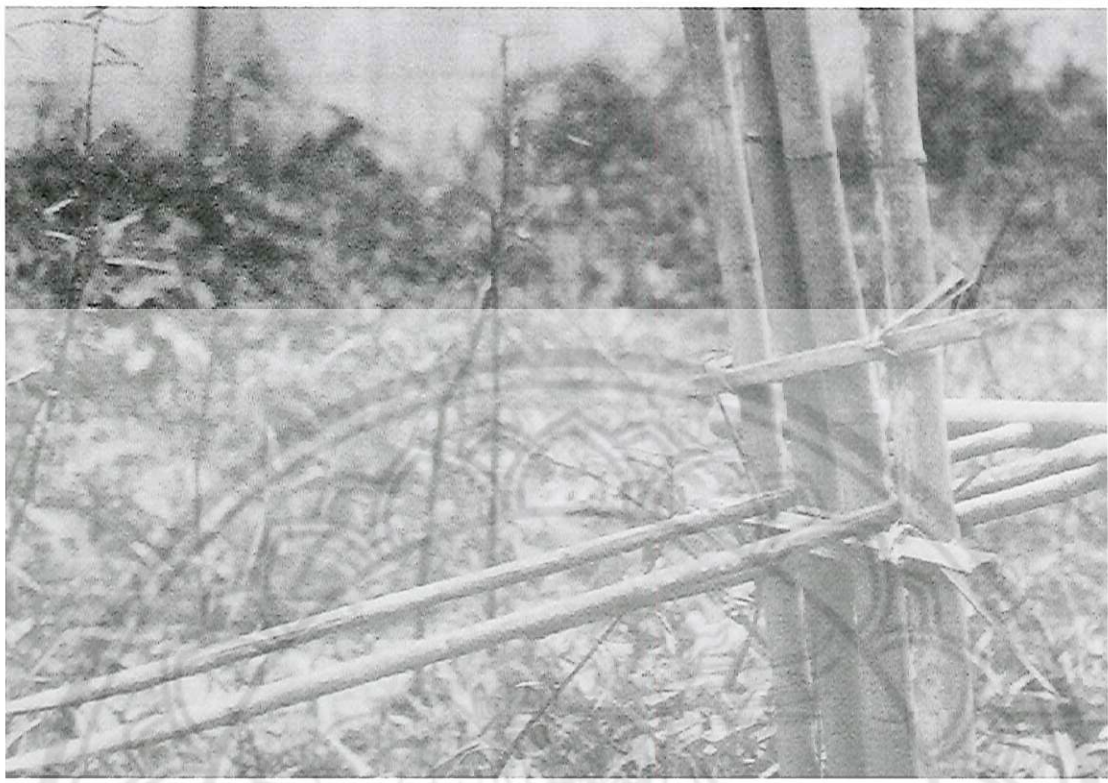
ในปัจจุบันไม่มีการใช้หวินอีกแล้ว เพราะมีการเลี้ยงหมูกันเป็นอาชีพ ซึ่งเลี้ยงเป็นจำนวนมาก ๆ
ดังนั้นจึงต้องสร้างคอกหรือโรงเลี้ยงหมูไว้โดยเฉพาะ การใช้หวินจึงไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป

โครงการ
ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ถนอม เขาเทียร, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๑ หมู่ ๔ ต.ศรีสังขาลย์ อ.ศรีสังขาลย์ จ.สุโขทัย
๒. ทรัพย์ พลมาก, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔๙/๔ ต.ศรีสังขาลย์ อ.ศรีสังขาลย์ จ.สุโขทัย
๓. พูน มุ่นเซย, นาย อายุ ๘๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๒ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๔. แว่น ทรัพย์ประสม, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓๒/๑๑ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. หวิน อภัยทองศรี, นาย อายุ ๘๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์

ห้าว

ห้าว เป็นเครื่องมือยิงสัตว์ป่าตัวขนาดใหญ่ โดยใช้ลำไม้ไผ่เป็นคานติด ลูกห้าวที่เสียมปลายแหลมคม

การจับหรือยิงสัตว์ประเภทเสือ เก้ง กวาง หมูป่า ฯลฯ ชาวบ้านต้องคิดทำเครื่องมือให้เหมาะสมกับขนาดของสัตว์ การใช้คันสุน ธนู และหน้าไม้ ไม่สามารถล่าสัตว์ได้ ฉะนั้นจึงได้คิดทำกรงจับเสือ โดยใช้สัตว์ตัวเล็ก ๆ เป็นเหยื่อล่อ เมื่อเข้าไปช่องปากประตูตกเป็นกรงไว้ประจู่จะร่วงซังสัตว์ทันที สำหรับห้าวก็เป็นอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งทำค่อนข้างง่ายกว่าจับเสือมาก อุปกรณ์ส่วนใหญ่จะตัดไม้ในป่า ไม่จำเป็นต้องแบกหามไปจากบ้าน การสร้างห้าวอาจทำไว้ยิงสัตว์หลาย ๆ ชนิด สัตว์ตัวขนาดใหญ่เมื่อถูกยิงด้วยลูกห้าวบางทีนอนตายในบริเวณนั้น หรือตายในที่ห่างไกลห้าว ชาวบ้านจะใช้วิธีเดินตามรอยเลือด แต่ต้องระมัดระวัง เพราะสัตว์ซึ่งได้รับบาดเจ็บ ยังไม่ตายอาจทำอันตราย

ห้าวมีส่วนประกอบสำคัญคือ คันไม้ดีด ใช้ไม้ไผ่ปลำขนาดแขนคน ยาวประมาณ ๑๐ เมตร ใช้เชือกพวนมัดโคนไม้ของคันดีดกับต้นไม้ให้มีความสูงระยะ ๑ เมตร หรือพอดีกับ ช่วงหัวและคอสัตว์ที่เดินผ่านห้าว ปลายคันไม้ดีดจะเจาะรูไว้ ๒-๕ รู เพื่อใส่ลูกห้าวไว้แต่ละรู ลูกห้าวทำด้วยไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ ยาวประมาณ ๑ เมตร เสียมปลายจนแหลมคม อาจนำลูกห้าวลนไฟให้คมไม้แข็งและดูดเมื่อยิงถูกสัตว์ ช่วงปลายคันไม้ดีดจะทำราวไม้ ราวไม้ ใช้ไม้ไผ่ตัดเป็นท่อนหลาย ๆ ท่อน บักดินอยู่ในแนวเดียวกัน เพื่อใช้เป็นหลักผูกเชือกดึงคันไม้ดีดโค้งโค้งมีแรงดีดมากขึ้น เส้นเชือกดังกล่าวจะมัดไม้เดี่ยวหรือไม้ป็นซัดกับบ่วงเชือกที่ซึ่งให้สัตว์เดินมาชน

การใช้ท้าวจะใส่ลูกท้าวตามรูครั้งละหลาย ๆ ลูก เพราะต้องการยิงสัตว์ให้ตายคาที่ มักสร้างท้าวไว้ตามทางเดินของสัตว์ที่ลงไปกินน้ำตามแอ่งต่าง ๆ ปักกิ่งไม้พรางตา เส้นเชือกขวางทางเดินจะดึงให้ติงปลายเส้นเชือกทำเป็นบ่วงไปชั้ดกับไม้เดือยที่ผูกเชือกดึงคั่นไม้ติดไว้ เวลาสัตว์เดินมาเตะหรือสะดุดเส้นเชือกทำให้ไม้เดือยชั้ดกับบ่วงหลุด คั่นไม้จะดีดลูกท้าวออกมาหลายลูกทิ่มแทงสัตว์จนตาย คนในยุคหลังไม่มีโอกาสได้เห็นวิธีการใช้ท้าวแล้ว เพราะไม่มีสัตว์ให้ล่ากันเหมือนสมัยก่อน การสร้างท้าวดังปรากฏในภาพนี้ จึงสร้างขึ้นจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุที่ยังมีชีวิตอยู่

ศราภรณ์ม ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. โต้ะ นวลละ, นาง อายุ ๙๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๑ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๒. พัน แสนคำ, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๖ หมู่ ๗ ต.นาป่า อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๓. เลี้ยง ศรีบุตร, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๓ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๔. อ้วน น้อยมา, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๕. เอื้อน นาดิ, นาย อายุ ๘๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ ๔ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

หินบดยา

หินบดยา เป็นเครื่องมือบดยาแผนโบราณ ทำให้ตัวยาละเอียดจนเป็นผงแล้วนำมาปั้นเป็นเม็ด ๆ เพื่อใช้รักษาโรคชนิดต่าง ๆ

การใช้หินบดยามีเรื่องเล่าเป็นนิทานพื้นบ้านว่า ในครั้งพุทธกาลพระเทวทัตกลิ้งก้อนหินจากภูเขา ลงมาทำร้ายพระพุทธเจ้าเศษหินแตกกระเด็นมาถูกจนพระโลหิตไหล ครั้งนั้นมีหมอชื่อ โกมารทัต นำเอายา สมุนไพรมาบดด้วยหินให้ละเอียดใส่บาตแผลจึงหายสนิท

สำหรับการใช้หินบดยาที่ใช้กันในพื้นบ้านคงใช้ตัวยาสมุนไพร ทา ต้ม และบดตัวยาละเอียดเก็บ เป็นผงหรือเป็นเม็ดไว้ได้นาน รวมทั้งสามารถละลายน้ำได้เร็ว

หินบดยามีส่วนประกอบคือ แท่นหินและลูกบดหินแท่นหินมักสกัดหินเป็นแท่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาว ประมาณ ๓๐ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๑๕ เซนติเมตร หนาประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ส่วนลูกบดหินสกัด หินเป็นรูปทรงกระบอก ปลายมน ๒ ข้าง ลูกบดหินมีความยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร

วิธีใช้หินบดยา ก่อนใช้ต้องนำเอาตัวยาจากสมุนไพรไปใส่ครกไม้หรือครกหินตำให้ละเอียดเสียก่อน ใช้ตะแกรงหรือแร้งใส่ตัวยาร่อน นำยาผงซึ่งร่อนนั้นไปผสมกับตัวยาลื่น ๆ ตามสัดส่วนของการทำแผน โบราณ วางยาไว้ในแท่นหินทีละน้อย แล้วจับลูกบด ๒ มือ กดกับแท่นหินครูดไปมา ตัวยาก็จะผสมผสานกัน ได้ดีและละเอียดยิ่งขึ้น ขณะกำลังบดยาจะใช้ น้ำ น้ำผึ้งพรมให้ยาเปียก บดจนตัวยาละเอียดก็นำไปปั้นเป็น เม็ดเล็กๆ อาจมีเครื่องมือทำเม็ดยาโดยเฉพาะ ตากเม็ดยาให้แห้ง การใช้อาจกินเป็นเม็ด ๆ หรือฝนกับ รวงฝอยยาและฝาละมิกก็ได้ เวลาฝนมักใช้น้ำขาวข้าว น้ำดอกมะลิหยดลงไปเรียกว่า "น้ำกระสายยา"

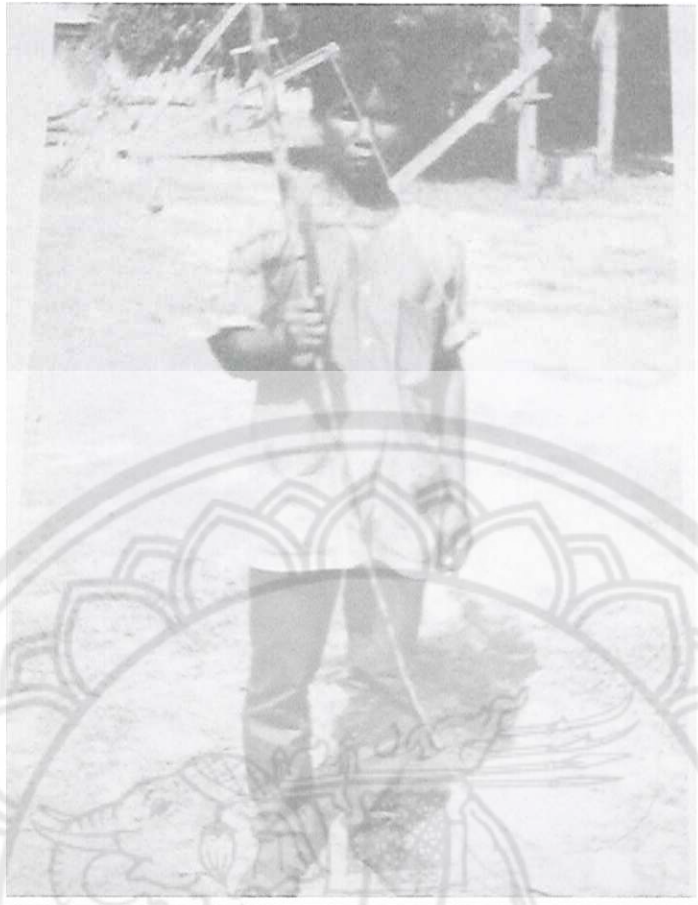
การใช้หินบดยาไม่ค่อยมีใช้ในหมู่บ้านแล้ว หากมีหมอพื้นบ้านที่ยังทำยาแผนโบราณอยู่ ก็มักใช้
เครื่องทุ่นแรงบดยาแทนหินบดยา

สารานุกรม
ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เกี้ยว ภมรกุล, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๗ หมู่ ๑ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. แฉล้ม โสโร, พระ อายุ ๘๓ ปี
วัดปากพิงตะวันออก ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. บัว คลังน้ำคู้, นาย อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๑ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. พอง อภิภูญโญ, พระ อายุ ๗๖ ปี
วัดไพรสวรรณ ต.บ้านไร่ อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. สงวน ชาวเมือง, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๘๐/๑ หมู่ ๒ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

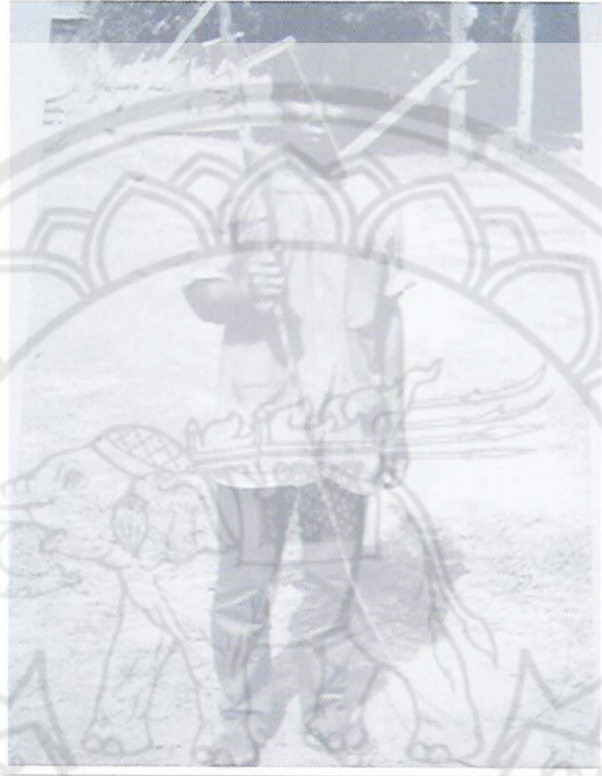
อีงับ

อีงับ หรืออีแต็บ เป็นเครื่องมือสำหรับดักนกที่เกาะกินผลไม้อยู่บนต้นไม้ อีงับมีวิธีการทำและการใช้เหมือนกับฟ้าลัน แต่อีงับมีขนาดใหญ่กว่า ทำโครงไม้ไผ่กลับหัวกลับหางตรงข้ามกับฟ้าลัน

อีงับทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ ทำเป็นไม้ห้อยผูกกับต้นไม้ ไม้กระบอกยาว ๕๐ เซนติเมตร เจาะรูเป็นแนวยาวตรงกึ่งกลางกระบอกไม้ยาว ๑๕ เซนติเมตร เพื่อให้ไม้หนีบตัวนก ไม้คอน และไม้ขวาง สอดที่รูเจาะในแนวยาว ตัดเรียวยาวไม้ไผ่ยาวขนาดคืบเบ็ด ใช้ส่วนโคนไม้สอดรูกระบอกไม้ไผ่ ปลายเรียวยาวอยู่ด้านล่างใช้เชือกเส้นยาว ๆ มัดปลายเรียวยาว ด้งเชือกให้ตึง เรียวยาวจะโก่งโค้ง ปลายเชือกที่ตึงให้ตึงจะมัดกับไม้หนีบตัวนก ปลายไม้คานหนีบใช้เชือกผูกมัดกับคานเล็ก ๆ ต่อจากคานแล้วจะผูกเชือกอีกเพื่อมัดบิ้น ขัดบาก ไม้กระบอกนี้ทำเป็นบ่า ในบริเวณเหนือรูเจาะที่เป็นแนวยาว ใช้ไม้ทแยงผูกมัดด้วยหวาย ลวดหรือ ดอกตะปูยึดกับปลายกระบอก อีกข้างหนึ่งยึดกับไม้คอน และไม้หนีบตัวนก

วิธีใช้ นำอีงับไปมัดห้อยตามต้นไม้ ให้เรียวยาวอยู่ข้างล่าง ยกไม้หนีบให้สูง ใช้คานซึ่งมัดด้วยเชือก ติดกับไม้หนีบวางพาดกับบ่ากระบอกไม้ บิ้นขัดจะผูกกับปลายไม้คานอีกด้านหนึ่ง ใช้หัวบิ้นรั้งท่อนกลางไม้หนีบไว้ ปลายบิ้นด้านล่างจะขัดกับไม้ขวางคานนก ในระหว่างไม้คอนและไม้หนีบตัวนกจะมีระยะห่างกันพอที่นกตัวโต ๆ บินมาเกาะได้ แต่ไม้ขวางที่ขัดกับปลายบิ้นกับไม้ที่อยู่ชิดกันมาก นกเมื่อเห็นผลไม้ที่ทําเป็นเหยื่อล่อนก โดยผูกมัดไว้ตรงบริเวณไม้คอนนกจะบินมาเกาะคาน นกก็จิกกินผลไม้ที่ห้อยไว้ ไม้ขวางจะเลื่อนลงมาเพราะขัดไว้กับปลายบิ้น เมื่อไม้ขวางหลุดจากบิ้นที่ขัดไว้ ไม้หนีบตัวนกซึ่งใช้เชือกมัดกับปลายเรียวยาวไม้ที่โก่งจนตึง จะลั่นตกลงมาหนีบตัวนกอย่างรวดเร็ว นกไม่สามารถบินหนีได้ทัน แรงดึงของเชือกผูก

ปลายเรือวไม้จะดึงไม้หนึบ ตัวนกให้แน่นไม่หลุดได้ง่าย
อีงบบางอันจะทำขอไว้ด้านบนเพื่อสะดวกที่จะแขวนกับกิ่งไม้

ตำรากรรม ของใช้ที่บ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ช่าง คงกรุด, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๒ ต.บ้านคลอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ถนอม เขาเทียร, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๑ หมู่ ๔ ต.ศรีสังขาลัย อ.ศรีสังขาลัย จ.สุโขทัย
๓. น้อย จันทรเทียง, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๔ ต.ป่ามะคาบ อ.เมือง จ.พิจิตร
๔. เสริญ เก้าธัญการ, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๘ หมู่ ๗ ต.คนที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร
๕. ทว่าง มากพันธ์, นาย อายุ ๘๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๑ หมู่ ๖ ต.วังกะพี้ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

อ็จู้

อ็จู้ เป็นเครื่องดักปลาไหลชนิดหนึ่ง สานด้วยไม้ไผ่ มีंगाแขงอยู่ริมกันใส่เหยื่อไว้ในกะพล้อ บางแห่งเรียกอ็จู้ว่า กระจู้ หรือจู้

อ็จู้มีลักษณะกลมป่องส่วนกัน แล้วเรียวยที่ส่วนบน คล้ายคนโทใส่น้ำบางชนิด หรือคล้ายรูปหม้อคอสูง ขนาดของอ็จู้โดยทั่วไปวัดตามเส้นผ่าศูนย์กลาง ส่วนกันมีความกว้างตั้งแต่ ๒๐-๔๐ เซนติเมตร เมื่อวางตั้งมีความสูงตั้งแต่ ๕๐ เซนติเมตร จนถึง ๑ เมตร การสานอ็จู้ ใช้ดอกไม้ไผ่เหลาบาง ๆ เริ่มสานที่กันเป็นลายขัดสี่เหลี่ยมเป็นตาห่าง ๆ แต่ต้องไม่ให้ปลาไหลลอดออกไปได้ แล้วสานในแนวตั้งขึ้นมาเป็นลายขัดที่บสานปลายปากอ็จู้เรียวยแคบลงทีละน้อย ๆ ส่วนริมปากจะบานออกเล็กน้อย เพื่อวางที่ปิดปากอ็จู้ส่วนใหญ่ใช้กะลามะพร้าว หรือเศษฟางเศษหญ้าจุกปากให้แน่น ริมกันอ็จู้ด้านหนึ่งด้านใดจะสานเป็นช่องวงกลมไว้เพื่อใส่ंगाแขงให้ปลาไหลเข้า โดยทั่วไปแล้วอ็จู้แต่ละอันจะมีंगाแขงอยู่ ๑ ช่องเท่านั้น แต่ถ้าสานอ็จู้ขนาดใหญ่ก็ทำangsaแขงริมกันอ็จู้ทุกด้าน คือมีंगाแขงใส่ไว้ ๔ ช่องทาง ภายในสานใส่อ็จู้ด้วยไม้ไผ่เป็นลายขัดห่าง ๆ ทำเป็นกรวยใส่เหยื่อล่อปลาไหล บางทีเรียกว่า "กะพล้อ" หรือรอง สามารถดึงเข้าดึงออกได้ เหยื่อที่ใส่ให้ปลาไหลเข้าไปกิน มักใช้เนื้อหอยโข่งนาปูตายทุบให้แหลกหรือเนื้อปลาลับ

การดักปลาไหลจะดักในน้ำนิ่งตามริมหนอง คลอง บึง หรือตามแปลงนา ความลึกของน้ำไม่มากนัก ต้องให้ส่วนปลายปากอ็จู้โผล่พ้นน้ำเพราะปลาไหลจะได้ขึ้นมาหายใจได้ ใช้ใบหญ้าคลุมอ็จู้แต่งช่องทางให้ปลาไหลเข้าไปทางangsaแขงได้สะดวก ช่องangsaแขงอยู่ในระดับพื้นดินได้น้ำพอดี ปลาไหลซึ่งชอบอาศัยอยู่ในโคลนเลน เมื่อได้กลิ่นเหยื่อจะหาทางเข้าไปกิน จนกระทั่งเข้าangsaแขงนั้น แต่ก็ไม่สามารถกินเหยื่อได้

เพราะใส่ไว้ในกะพล่ออีกชั้นหนึ่ง ทำให้เหยื่อไม่หมด ปลาไหล ตัวอื่น ๆ จะเข้าไปอีก การกั้อีจู้จากกั้ววันละครั้ง หรือดักไว้หลาย ๆ วันก่อนจึงมากั้อีได้

ตำรากรรม ของใช้ที่บ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. บุญธรรม ขำปลอด, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓๓/๒๒ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. พริ้ง บำรุงพงศ์, นาง อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ ต.วัดจันทร์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. ไว รอดเคราะห์, นาง อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๐/๑๔ ต.ห้วยถั่วเหนือ อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์
๔. ไสว ชิตพันธุ์, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๓ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย
๕. อู๊ด ศรีสวัสดิ์มงคล, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๐/๑ หมู่ ๗ ต.วังนกแอ่น อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

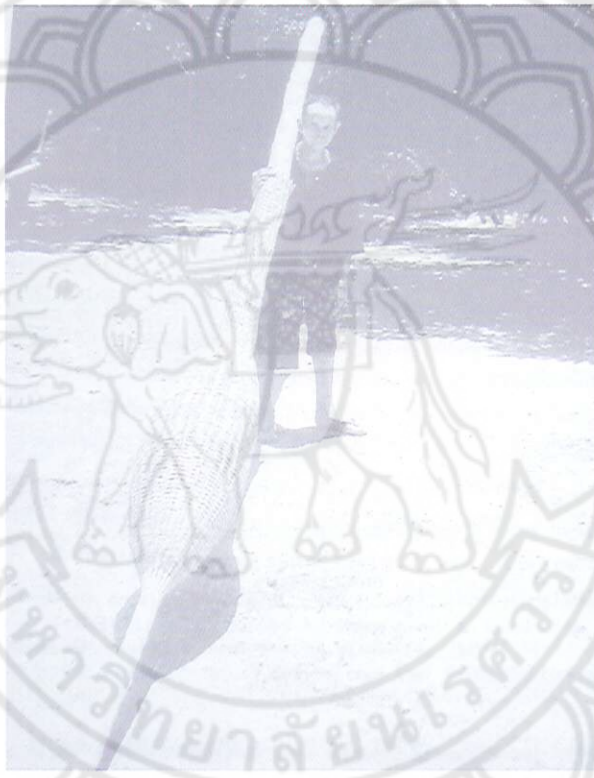

อี๊ด

อี๊ด เป็นเครื่องมือดักปลาในน้ำไหลน้อย ๆ โดยใช้ลำไม้ไผ่ยาว ๆ เป็นท่อกวางให้ดูดน้ำไปออกปลายอีกด้านหนึ่ง ซึ่งสอดเข้าไปในท่อที่สานด้วยตอกไม้ไผ่ ซึ่งมีลักษณะป้องส่วนที่ค่อนข้างโค้งไปทางกัน

อี๊ดใช้ดักปลาบริเวณน้ำไหล เช่นเดียวกับท่อปลา ทางปลาเข้าของอี๊ดจะเล็กขนาดลำไม้ไผ่ แต่ท่อดักปลาจะกว้างออกเป็นปลายปากแตร มิง่าใส่ตรงคอดคอดปากท่อไม้ไผ่ให้ปลาออกมาได้ สำหรับอี๊ดไม่มีงาใช้ลำไม้ไผ่ลำโต ๆ ยาวประมาณ ๔ เมตร เจาะข้อไม้ไผ่ด้านในให้ท่อกวางเกือบตลอดลำ เว้นไว้เฉพาะข้อสุดท้ายเท่านั้น เจาะรูกลม ๆ ที่ผิวไม้ไผ่ใกล้ข้อสุดท้ายเพื่อเป็นที่ดูดน้ำเข้า ลำไม้ไผ่นี้บางที่เรียกกระบอกดูด หรือกระบอกทางปลาเข้า ทำหน้าที่แทงงาไปในตัว การสานท่อปลาเพื่อเอากระบอกดูดสอดเข้าไป ต้องใช้ลำไม้ไผ่มีขนาดยาวกว่ากระบอกดูด หากกระบอกดูด ยาวประมาณ ๔ เมตร การสานท่อปลาจะยาวประมาณ ๕ เมตร ใช้มีดผ่าลำไม้ไผ่เป็นซี่ ๆ จำนวน ๑๕-๒๐ ซี่ ผ่าปล้องไม้ไผ่ด้านหน้าให้ยาวไปเกือบถึงปล้องสุดท้าย เหลือข้อในออกให้เรียบ จักตอกผิวไม้ไผ่ออกเป็นเส้น ๆ เป็นจำนวนมาก สานส่วนกันให้ป้องขยายออกทีละน้อย ๆ ชาวบ้านมักใช้กะลามะพร้าววางรองเป็นแบบกันก่อน ส่วนป้องกันหากวัดขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางแล้ว มีขนาดตั้งแต่ ๒๐-๔๐ เซนติเมตร ระยะตอกสานส่วนป้อง จะรีหัวรีท้าย มีความยาวเกือบ ๒ เมตร เมื่อสานจากส่วนป้องขึ้นไปแล้วจะย่อลงเล็กน้อย แล้วสานให้ตรงขนาดสอดลำไม้ไผ่เข้าไปได้พอดี และมีความยาวเกือบ ๒ เมตร เช่นเดียวกัน การสานตอกไม้ไผ่จะสานเป็นลายขัดทึบโดยตลอด รูปลักษณะของอี๊ดบางที่คล้ายกับคนโทบางรูปทรง

การใช้ชีวิตต้องนำกระบอกดูดสอดเข้าไปในท่อที่สานเสี้ยก่อนดักปลาตามคันนา ทำนบหรือฝือกกันในที่ที่มีน้ำไหล ปากอีดูดหรือรูกระบอกไม้ไผ่ค่อนข้างแคบ น้ำไม่ไหลเซาะดินบริเวณดักปลาพังทลายได้มากเหมือนท่อดักปลาขนาดใหญ่ ดักอีดูดลงไปใต้ผิวน้ำไม่ลึกนัก ให้ส่วนป่องของท่อด้านกันไหลพ้นน้ำ เมื่อปลาเข้าไปแล้วจะได้หายใจไม่ตายง่าย ทำหลักปักค้ำยันกันอีดูดไว้เพื่อไม่ให้น้ำพัดพาไป เวลาเอาปลาออกต้องดึงท่อส่วนที่สาน นำไปเทปลาออก ปลาที่ดักไว้มักเป็นปลาหมอ ปลาดุก ปลาแขยง ฯลฯ ปลาขนาดใหญ่ ๆ ไม่ค่อยเข้าเพราะท่อกระบอกอีดูดอาจเล็กเกินไป ขณะนี้อีดูดชนิดสานด้วยไม้ไผ่ไม่มีการใช้กันอีกแล้ว แต่เปลี่ยนมาใช้เส้นใยไนลอนเป็นผ้าบาง ๆ คล้ายผ้ามุ้ง เย็บทำเป็นกรวยยาว ปากกว้าง ด้านในมีกรวยชั้นอีกชั้นหนึ่งทำหน้าที่แทนงาและเอาปลาออกส่วนกัน ซึ่งขมวดเป็นปมไว้ นับว่าเป็นการสะดวกยิ่งกว่าการทำอีดูดแบบใช้ตอกจักสานมาก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุล แก้วสีเขียว, นาย อายุ ๔๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑/๔ ต.โป่งแดง อ.เมือง จ.ตาก
๒. ตัน หมี่คง, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ ต.บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. ถนอม อินทร์พงษ์, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๓ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร
๔. ยง บุญเกิด, นาย อายุ ๔๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๒ ต.บ้านตาก อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. หวายเจริญวงศ์, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

อี่เท็ง

อี่เท็ง เป็นเครื่องมือสำหรับดักหนู บางทีก็เรียกว่า ขุบ ดินข้าง ฟ้ำทับเหว หรือคั้นหลุบ อี่เท็งทำมาจากแผ่นไม้เนื้อแข็ง ๒ แผ่น ให้ไม้ทั้ง ๒ แผ่นประกบกัน ไม้แผ่นบนจะหนามากกว่าแผ่นล่าง ความหนาของไม้แผ่นบนจะหนาประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร หน้ากว้าง ของไม้ประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร เช่นกัน การที่ใช้แผ่นบนหนา ๆ ก็เพราะต้องมีน้ำหนักถ่วงเพื่อทุบหนูให้ตาย ส่วนไม้แผ่นล่างจะบางกว่า ไม้ตั้งขึ้นเป็นเสาเล็ก ๆ ๒ เสา ตีประกบกับด้านข้างของไม้แผ่นล่าง ไม้แผ่นบนทำร่องให้ลึก ไม้จะได้หล่นไปตามร่องได้ ไม้อีกท่อนหนึ่งเจาะเดือยเข้ากับไม้แผ่นบน ซึ่งเจาะเป็นรูตรงกึ่งกลางแผ่น ตีไม้คานยึด ปลายเสาไม้ทั้ง ๓ เสา นั้น ไม้แผ่นล่างจะทำงานกับดัก ซึ่งมักจะทำด้วยแผ่นสังกะสีใช้ลวดร้อยปลายแผ่น ปลายลวดทำเป็นห่วงกลม ๆ เพื่อขัดกับบิ่นที่ทำเป็นเดือย ใช้เชือกมัดกับโคนเสาไม้ท่อนกลาง มัดบิ่นที่ ปลายเชือก อีกด้านหนึ่งยกไม้แผ่นบนให้สูงสุดระยะ เอาบิ่นที่ทำเป็นเดือยขัดกับห่วงลวด ที่แผ่นสังกะสีจะ วางข้าวเปลือกหรืออาหารชนิดอื่น ๆ เป็นเหยื่อล่อหนูไว้เมื่อหนูเข้ามากินอาหารไปเหยียบแผ่นสังกะสี ห่วง ลวดจะหลุดจากบิ่นที่ขัด ไม้แผ่นบนจะร่วงมาทับหนูตาย

อี่เท็งส่วนใหญ่จะดักตามบ้านไม่นำไปดักในนาเพราะมีน้ำหนักมาก ยากต่อการยกไปการดักหนูใน ท้องนาจะใช้ดัวหรือฟ้ำลั่นครั้งละหลายสิบอัน

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ทองพืด ทุมแพง, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๖ หมู่ ๗ ต.นาป่า อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๒. พวน จงปางมูล, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐/๒ ต.แม่ปะ อ.แม่สอด จ.ตาก
๓. เพ็ง เปมใจ, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๒๒ หมู่ ๖ ต.โดนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๔. สงคราม ชมมี, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๗๕ หมู่ ๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๕. แสงว ก้นไชย, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๒/๔ ต.ห้วยใหญ่ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์

อโรย

อโรย เป็นภาชนะสำหรับบีบตัวขนมจีนหรือขนมเส้น อโรยทำจากวัสดุหลายชนิด พัฒนารูปแบบมาเรื่อย ๆ นับตั้งแต่การใช้ดินปั้น ไม้ไผ่ กะลามะพร้าว ฝา และโลหะ เป็นต้น

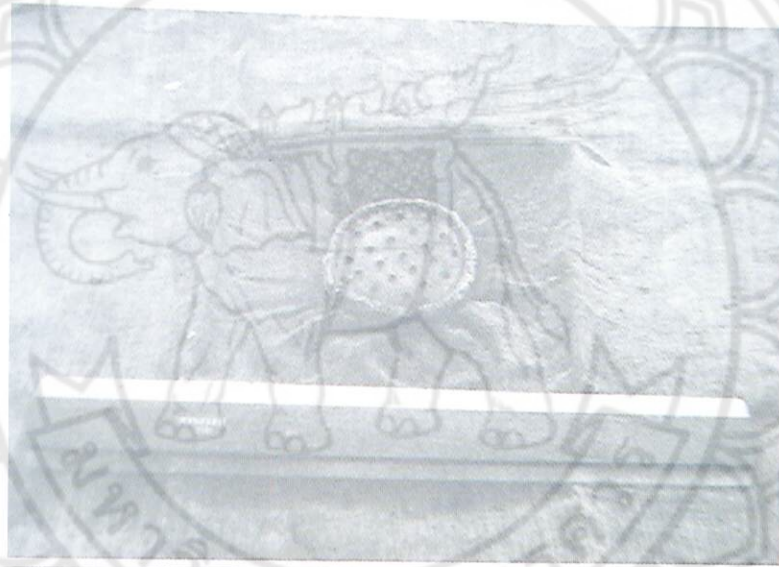
ชาวบ้านจะทำ "ขนมจีนน้ำยา" เนื่องในโอกาสสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันตรุษสารทไทย วันเทโว งานทอดกฐิน งานบวชพระ งานกุศลอื่น ๆ ตลอดจนประเพณีการลงแขกทำงาน กิจกรรมทางพุทธศาสนาหรือการรวมคนมาก ๆ เพื่อประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง จะมีประชาชนจากชุมชนในชุมชนในละแวกนั้นมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก การเลี้ยงผู้คนที่มาร่วมกันมักทำอาหารคาวหวาน ให้มีปริมาณมากพอไม่ยุ่งยากต่อการทำ รวมทั้งมีสิ่งของเื้อออำนวยความสะดวกด้วย จึงนิยมทำขนมจีนน้ำยาเลี้ยงคนมาก ๆ บางทีเพื่อแจกญาติพี่น้อง และคนอยู่บ้านใกล้เคียง

เครื่องมือทำตัวขนมจีนหรือขนมเส้นนี้ ชาวบ้านเรียกว่า "อโรย" ผู้สูงอายุเล่าว่าอโรยระยะแรก ๆ ทำจากดินเผา รูปร่างเหมือนขันน้ำ ใช้กิ่งไม้เจาะรูให้แบ่งขนมจีนลอดร่องได้ โดยใช้ดินปั้นเป็นที่บีบแป้ง ต่อจากนั้นก็ใช้กระบอกไม้ไผ่ ๑ ปล้อง เจาะรูที่ข้อไม้ และใช้กระบอกไม้ไผ่อีกปล้องหนึ่งเล็กกว่าเป็นตัวบีบกดแป้งจนมีการทำอโรยจากกะลามะพร้าว ทำคล้าย ๆ กับกระโปะลอดช่อง

การทำตัวอโรย ที่นิยมกันมากคือ อโรยทำด้วยแผ่นโลหะกลม ๆ เจาะรูเล็กรอบแผ่น ใช้ผ้าดิบ ผืนสีเหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างยาว ๓๐-๕๐ เซนติเมตร เป็นที่ห่อแป้งบีบ แผ่นโลหะกับผ้าเย็บติดกันโดยใช้เอ็นหรือด้ายเย็บ เวลาทำเส้นขนมจีนจะเทแป้งลงในผืนผ้า คนหนึ่งยกอโรยไว้ตรงกลางกระทะน้ำร้อน อีกคนหนึ่งบิดผ้ารัดแป้งเหมือนลูกตุ้มกลม ๆ ใช้มือสองข้างบีบผ้าแบ่งขนมจีนจะลอดออกมาตามช่องเจาะรูไว้

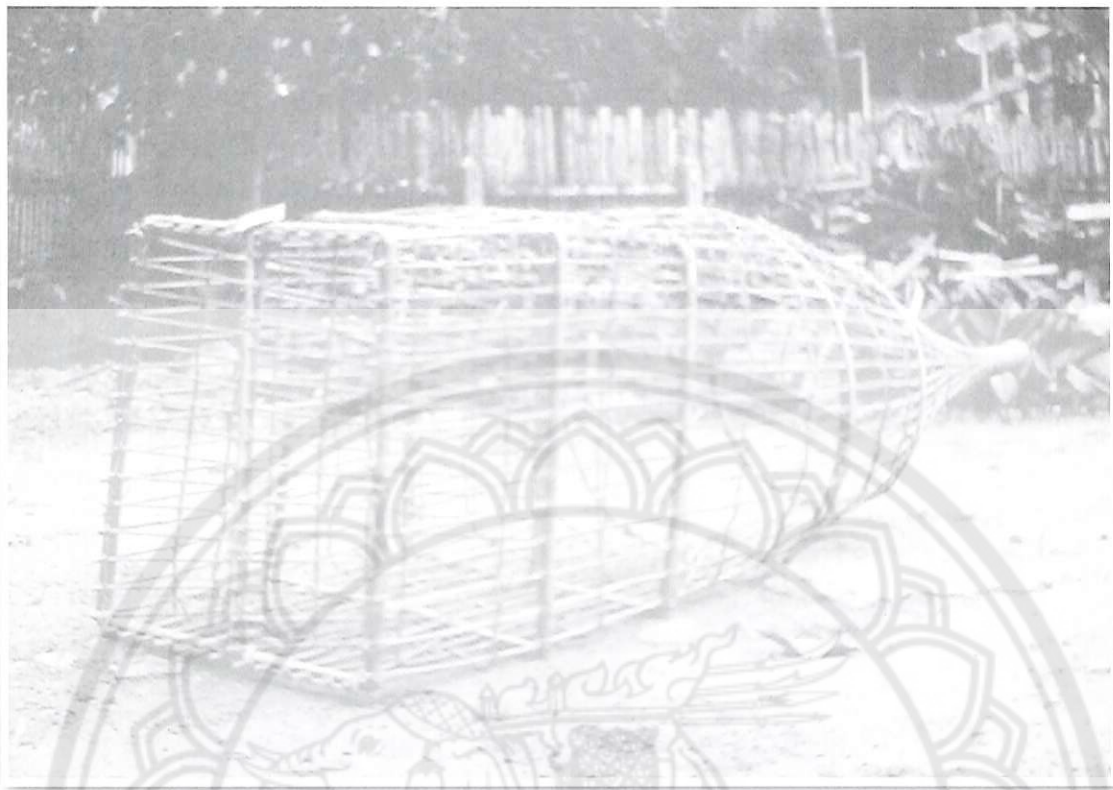
เมื่อขนมจีนสุกจะลอยตัวขึ้นมาที่ผิวหน้าเดือดพล่าน ใช้ตะแกรงตักขึ้นมาใส่ถ้วยแล้วจับเป็นหัววางเรียงไว้ในตะกร้า หรือกระเจาดให้เป็นระเบียบ ชาวบ้านเรียกว่า การทำหัวขนมจีน หรือ การจับหัวขนมจีน จากนั้นจะทำน้ำพริกน้ำยา การทำน้ำยาชาวบ้านใช้เนื้อปลาช่อน ปลาดุก ต้มเลือกก้างออกใส่ครกตำ หรือโขลกจนละเอียดผสมด้วยพริก ข่า ตะไคร้ กระชาย เป็นต้น ต้มใส่หม้อทำสำเร็จลวงหน้า ก่อนทำตัวขนมจีนแล้ว แม้ว่าเส้นขนมจีนจะเย็นไม่สามารถอุ่นให้ร้อนในยามเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ต้องอุ่นน้ำยาให้ร้อน เมื่อผสมกับเส้นขนมจีนทำให้มีรสชาติดีขึ้น หากซี้เกียจอุ่นน้ำยา นอกจากบูดเสียได้ง่ายแล้วผู้คนมาร่วมงานจะติฉินนินทาว่ารสชาติไม่อร่อย จนมีสำนวนพูดกันว่า "ซี้ดเป็นน้ำยาเย็น"

ขณะนี้การทำอีโรยชนิดใช้ผ้าบีบไม่มีใช้แล้ว เพราะมีการใช้แผ่นสังกะสี อะลูมิเนียม ทองเหลือง ทำอีโรยชนิดกระป๋องบีบสะดวกกว่าการใช้อีโรยแบบดั้งเดิมมาก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ตาก ปราศจักร, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๕ หมู่ ๗ ต.ไทรย้อย อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก
๒. บุญเรือง งามคณะ, นาย อายุ ๖๑ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๔/๑ ต.ห้วยถั่วเหนือ อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์
๓. เปย น้อยทิม, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๖ ต.โตนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๔. ละม่อม ทองอยู่, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๖/๖ หมู่ ๕ ต.หัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. สมบุญ ชำโชติ, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๙/๑ ต.ห้วยถั่วเหนือ อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์

อี่เล็ง

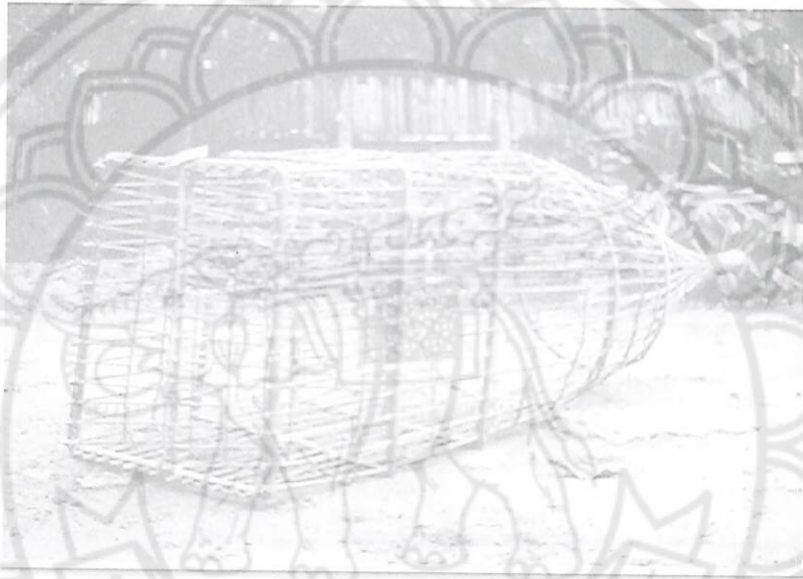
อี่เล็ง เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้าน สำหรับดักปลาตัวใหญ่ ๆ ในแม่น้ำลำคลอง เช่น ปลา ค้าว ปลากระโทง ปลาชะโด ปลาสร้อย ฯลฯ อี่เล็งไม่มีใช้กันแล้ว จากการสำรวจหมู่บ้านที่เคยใช้ อี่เล็ง มีเพียงแห่งเดียวในเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ คือที่หมู่บ้านบางพะยอม เขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เท่านั้น

"อี่เล็ง" ออกเสียงคล้าย "เซงเลง" ดักปลาน้ำจืดของชาวภาคใต้ แต่ลักษณะการสาน แตกต่างกันไปมาก เซงเลงของภาคใต้จะเหมือนท่อดักปลา คือ ใช้ตอกผิวไม้ไผ่สานโครงที่ดักปลา ให้ตีปลาหรือกุ้งตัวเล็กสามารถติดได้

สำหรับอี่เล็ง มีการทำแตกต่างกับเซงเลง อี่เล็งใหญ่กว่าเซงเลง ส่วนใหญ่จะมีปากกว้างประมาณ ๑ เมตร ยาว ๓-๕ เมตร โครงอี่เล็งทำด้วยลำไม้ไผ่สีสุกล่าโต ๆ ผ่าลำไม้ไผ่ให้เป็นซี่ หลายซี่อาจมีซี่ประมาณ ๓๕-๔๐ ซี่ ฝ่าไม้ไผ่ยาวตลอดลำให้เหลือข้อส่วนกันไว้ เกลาไม้ไผ่ ให้เรียบทั้งด้านบนนอกด้านใน เหลาซี่ไม้ไผ่เป็นซี่กลม มีความยาวเท่าโครงอี่เล็งไม้ไผ่ซี่กลม หากไม่พอก็สามารถแซมได้ ใช้ไม้ไผ่ซี่แบนไว้ประกบโครง อี่เล็งทำเป็นซี่กลมนั้น จัดระยะซี่ไม้ไผ่ซี่กลมห่างกันประมาณ ๓-๕ เซนติเมตร โดยรอบโครงอี่เล็ง ไม้ประกบซี่กลมจะถักด้วยหวายให้แน่น การใช้ไม้ประกบด้านนอกด้านในจะประกบเป็นระยะ ๆ จากปากอี่เล็งไปจนถึงกัน ช่วงด้านปากจนถึงกึ่งกลางจะมีโครงรูปเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส และช่วงต่อไปเป็นรูปกลมคอดที่กันระหว่าง ไม้ประกบ ถักร้อยไม้ซี่กลม เป็นโครงยาวของตัวอี่เล็งด้วยเถาวัลย์หรือหวายเพื่อให้โครงผูกยึดกันให้แน่น

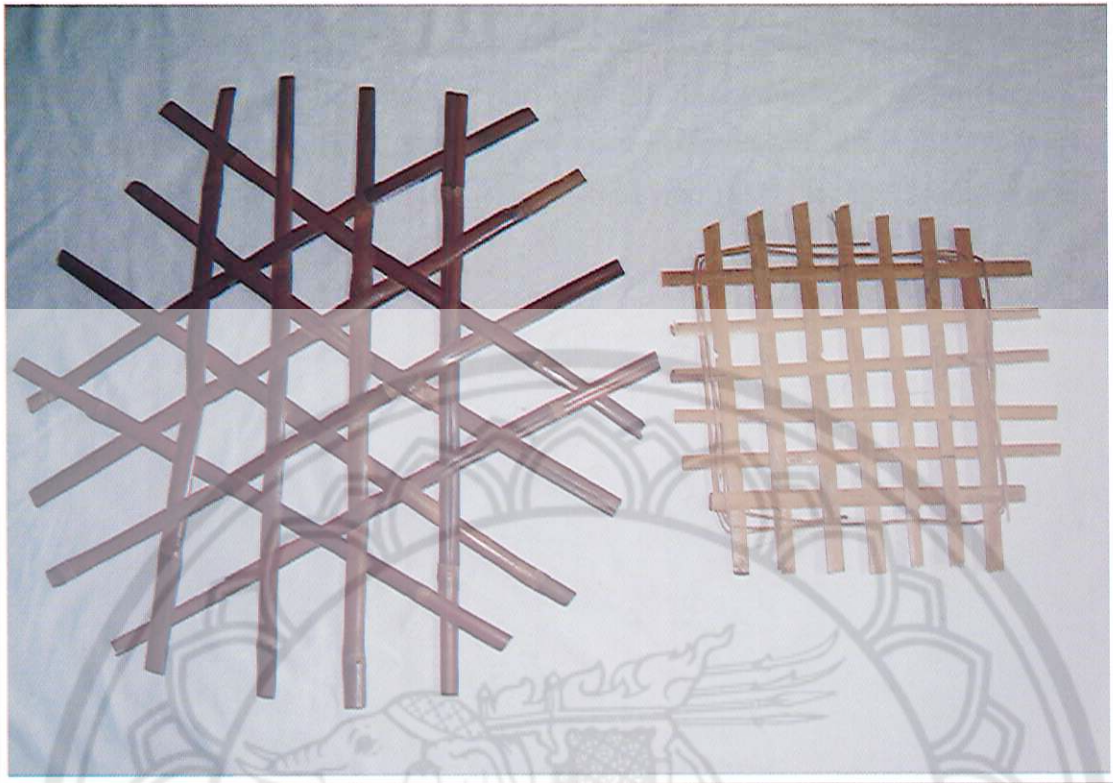
ปากอี่เล็งจะทำง่าคูยาวตลอดปากมี ๒ คู่ คู่แรกอยู่ด้านหน้า คู่ที่สองอยู่กึ่งกลาง

วิธีใช้ นำอึ่งลงไปวางในแม่น้ำลึก ๆ การวางปากอึ่งให้วางไปตามทิศทางกระแสน้ำไหล เมื่อปลาว่ายทวนน้ำเพื่อไปวางไข่ต้นสายน้ำจะเข้าไปในอึ่ง ปลาที่ติดอึ่งจะมีตัวขนาดใหญ่ ๆ เพราะซีโครงไม้ไผ่มีระยะห่างกันมาก ปลาตัวเล็กจะลอดไปได้สบาย ในโครงอึ่งด้านในไม่ต้องใช้เหยื่อใด ๆ ล่อปลา ใช้เชือกเส้นยาวผูกติดกับกันอึ่งเพื่อจะได้ดึงเข้าหาฝั่ง หรือยกขึ้นดูว่าปลาติดหรือไม่และเพื่อไม่ให้อึ่งไปกับกระแสน้ำเอาหินก้อนใหญ่ถ่วงไว้ข้างในใกล้ปากอึ่ง

ผู้ให้ข้อมูล

๑. แก้ว ขำปลอด, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓๓/๒๒ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ชัน พรหมบัน, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐๓ หมู่ ๑ ถ.วิเชียรจางค์ อ.เมือง จ.สุโขทัย
๓. พูน มุ่นเชย, นาย อายุ ๔๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๒ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๔. มง แก่นอินทร์, นาย อายุ ๔๘ ปี
บ้านเลขที่ ๗๒ หมู่ ๕ ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก
๕. ลำไย คงเจริญ, นาง อายุ ๗๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๓ หมู่ ๒ ต.กำแพงดิน อ.สามง่าม จ.พิจิตร

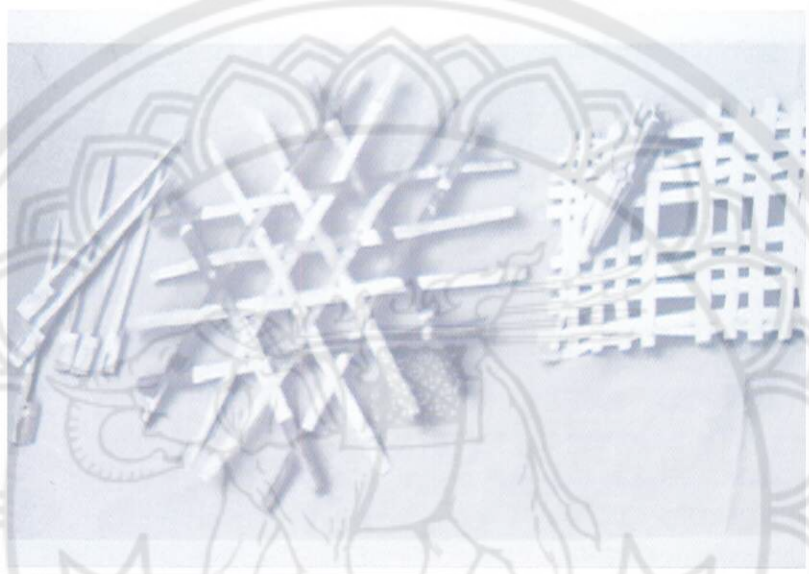

อีดั้น

อีดั้น เป็นเครื่องดักกุงที่เข้าไปอาศัยอยู่ในรู โดยสานกระแตะเหลาด้วยผิวไม้ไผ่รวกบาง ๆ วางปิดรูไว้ เมื่องูออกมาคัมผิวไม้จะบาดงูจนตาย

การใช้อีดั้นหรือกระแตะดักกุงนี้ มักดักกุงในระยะเดือน ๓-๕ เพราะในช่วงนี้อากาศค่อนข้างร้อน งูชอบออกหากินหนูกิ้งก่า และอาศัยอยู่ในรู ชาวบ้านชอบกินเนื้อในหน้าร้อนมากกว่าฤดูฝน เหตุที่เป็นเช่นนี้ ชาวบ้านบอกว่า งูที่อยู่ในรูไม่ค่อยได้กินอาหาร เนื้องูแน่นสะอาดไม่เหม็นคาว ส่วนหน้าฝนงูจะออกจากรูหาอาหารกินกบ เขียด แมลง ซากสัตว์ต่าง ๆ งูอ้วนมีมันมาก เนื้อเหม็นคาว บางทีมีพยาธิ ฉะนั้นในช่วงหน้าร้อนชาวบ้านใช้เวลาว่างแบกจอบ แบกเสียมไปซุดงู ตามรูคันทนาหรือตามเนินดินงูที่ชาวบ้านชอบนำมาปรุงเป็นอาหารคือ งูเห่า และงูไม่มีพิษ เช่น งูสิง ในปัจจุบันมักใช้จอบเสียมซุดลงไปงู เมื่อพบตัวงูจะใช้ไม้ยาว ๆ กดหัวงูแล้วจับใส่ข้อง ในสมัยก่อนมีการใช้เครื่องมือดักกุงที่ดูร้าย ชาวบ้านเรียก อีดั้น จะวางทาบปากรู การทำอีดั้นทำอย่างง่าย ๆ โดยเหลาผิวไม้ไผ่รวกให้บาง มีผิวคมขนาดตัดสายสะดือเด็กได้ ใช้ผิวไม้ประมาณ ๗-๑๐ ซี่ มีความยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร สานผิวไม้ไผ่เป็นลายขัดสี่เหลี่ยมหรือขัตตาเฉลว กระแตะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือ รูปวงกลม ช่วงปลายตรงปากรูต้องขยายให้กว้างพอกับหัวงู ลอดออกจากรูมาได้ ลักษณะของงูเกือบทุกชนิด ส่วนหัวจะเล็กแต่อ้วนหรือป่องตรงกลางลำตัว เมื่องูเลื้อยโดยใช้เกล็ดที่ท้องผลักตัวมันเคลื่อนออกไปข้างหน้า พอถึงตรงกลางลำตัวจะค้ำขึ้นออกมาไม่ได้ จึงบิดตัวหมุนไปมาทำให้ผิวไม้ไผ่รวกบาดลำตัว งูยั้งดินหรือตัวด้วง คมไม้จะบาดมากขึ้น บางครั้งงูดิ้นมาก ๆ ตัวงูอาจขาดและตายได้

การดักอีหันทหรือดักขอ จะเสียมโคนขอให้แหลมมีขอไม้เกาะยึดอีหันทที่เป็นกระแตะนั้น ให้แน่น ขอไม้ใช้ประมาณ ๖-๗ ตัว การดักงูด้วยอีหันทชาวบ้านต้องมีความชำนาญว่าจะเลือกดักอีหันทตรงรูใด สิ่งทีลิ่งเกตประกอบคือ รอยงูเลื้อย คราบงู ความเลื่อมมันของรูและทำเลที่อาศัย แม้ว่าอีหันทเป็นอุปกรณ์ทำดักงูอย่างง่าย ๆ แต่ก็ไม่มีการใช้สืบทอดมาในยุคนี้แล้ว

ผู้ให้ข้อมูล

๑. คำฟู แสงก้อน, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๗๗ หมู่ ๔ ต.วังบาน อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๒. ตอง ใจชัยชาญ, นาง อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๗๔ ถ.วิสุทธิกษัตริย์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. น้อย จันทรเทียง, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๔ ต.ป่ามะคาบ อ.เมือง จ.พิจิตร
๔. พล ใจซื่อ, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. พิน สุกใส, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๐ หมู่ ๓ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย

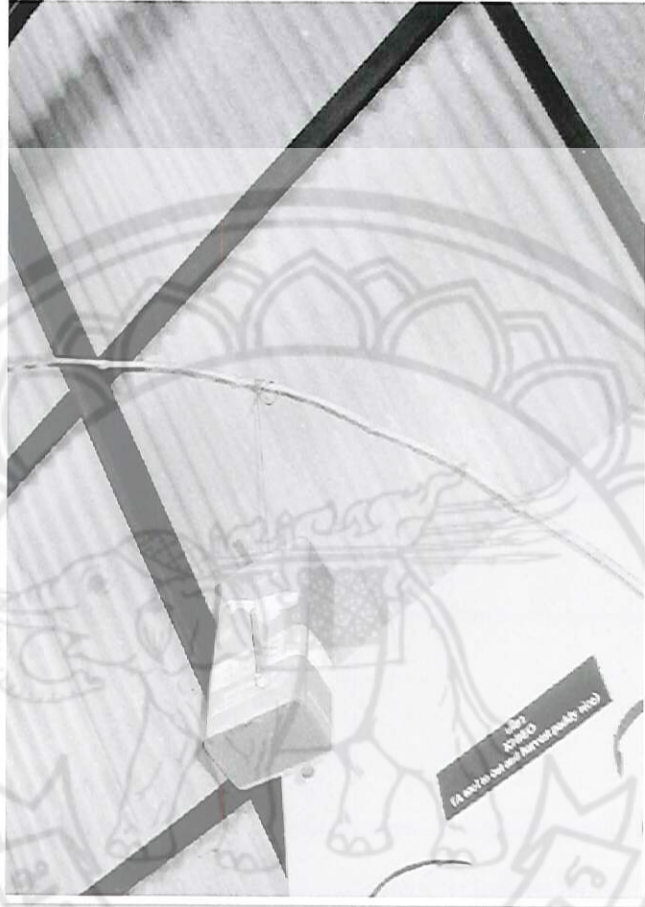

อีหับ

อีหับ หรือจันงับ เป็นเครื่องมือใช้สำหรับดักสัตว์บกและสัตว์น้ำ โดยเฉพาะหนู พังพอน กระจอก ปลาชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

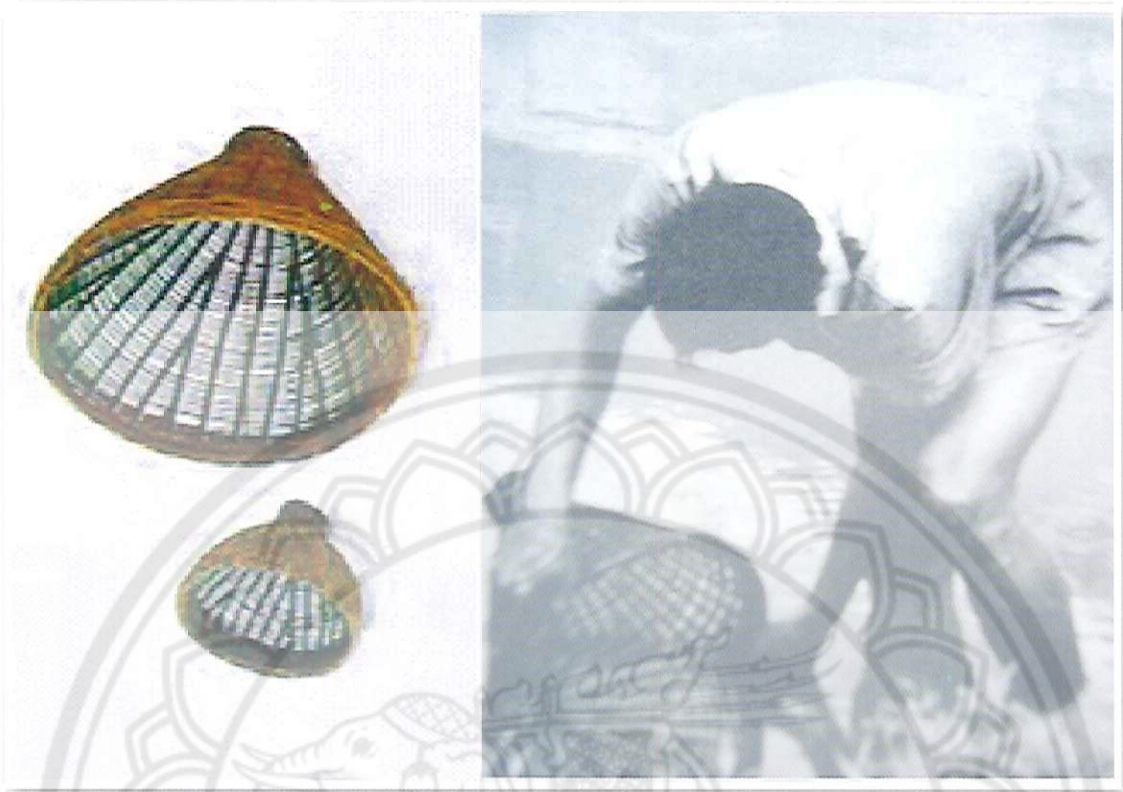
การทำอีหับขึ้นใช้ประโยชน์ดังกล่าว แม้มีผู้คิดทำในช่วงที่ใช้กระป๋องสังกะสีจึงสามารถประยุกต์ใช้ดักสัตว์บกและสัตว์น้ำได้ การทำอีหับนั้นต้องเปิดฝากระป๋องด้านหนึ่งออกให้หมดเพื่อเป็นทางเข้าของสัตว์เจาะรูเล็ก ๆ ให้รอบข้างกระป๋องทำเป็นช่องระบายอากาศ และเมื่อดักสัตว์ในน้ำจะจมได้เร็ว ทางสัตว์เข้าทำฝาปิดเปิดให้ได้พอดีกับปากกระป๋อง ฝาอาจใช้แผ่นไม้บาง ๆ เจาะรูขอบบน ๓-๔ รู ใช้ลวดร้อยแผ่นไม้ติดกับขอบกระป๋อง เหลาไม้ซี่เล็ก ๆ เป็นคานมีความยาวขนาดกระป๋อง ตีตะปุดอกยึดกับฝาปิดเปิดให้ตรงกึ่งกลาง ปลายไม้คานเหลาเรียวย่อยกับห่วงลวดซึ่งมัดไว้ขอบกระป๋องด้านกัน ห่วงลวดที่ไม้คานร่อนนั้น ปลายลวดจะห้อยอยู่ด้านในกระป๋อง ลวดดังกล่าวใช้สำหรับเกี่ยวเหยื่อล่อสัตว์ให้ไปกิน ไม้ฝาปิดเปิด ขอบล่างเจาะรูร้อยยางยืด ๒ เส้น มัดติดกับฝากระป๋องด้านกันไว้

การใช้อีหับดักสัตว์บกและสัตว์น้ำจะเปิดฝาปิดเปิดด้านหน้าออกให้ปลายไม้คานสอดรูกับห่วงลวดใช้เหยื่อเกี่ยวกับปลายลวดด้านใน หากดักหนูอาจใช้เนื้อมะพร้าว เนื้อเค็ม ปลาเค็ม เป็นเหยื่อล่อ หากใช้อีหับดักปลาก็จะเกี่ยวเหยื่อที่ปลาชอบกินเหยื่อนั้นทั้งอีหับไปในน้ำจมนจมลงถึงพื้นดินใต้น้ำ โดยใช้เชือกมัดอีหับไว้กับหลักหรือต้นไม้ ปลาได้กลิ่นเหยื่อจะเข้ามากิน ห่วงลวดที่ไม้คานสอดอยู่จะหลุดออกจากกัน ฝาอีหับจะลั่นปิดสนิท การดักสัตว์บกก็มีวิธีเช่นเดียวกันนี้ ปกติชาวบ้านนิยมใช้อีหับดักหนูกลางนา ดักปลากระทิง ปลาค้าว และปลากดมากที่สุด

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุล แก้วสีเขียว, นาย อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑/๘ ต.โป่งแดง อ.เมือง จ.ตาก
๒. ตัน หมิมคง, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๘๒ หมู่ ๓ ต.บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. เรียง นาคอินทร์, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๘๓ หมู่ ๓ ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก
๔. เสริม ถาวร, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย
จ.กำแพงเพชร
๕. หวัน อินตะขันธุ์, นาย อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

อีโห่ง

อีโห่ง หรืออีหัง เป็นเครื่องมือสำหรับช้อนปลาในบริเวณน้ำตื้น ๆ หรือในแอ่งน้ำที่แคบ ๆ การที่ชาวบ้านสานอีโห่งมาใช้ ก็อาจเป็นเพราะฤดูกาลทำนามีฝนตกชุก น้ำในห้วยหนองคลองบึงไหลท่วมทันเข้าไปในแปลงไรนา ชาวบ้านจะทำที่กั้นน้ำไว้ ซึ่งเรียกคันทนา ช่วงที่น้ำไหลหลากเข้าไปในแปลงนานั้น ปลาชุก ปลาช่อน ปลาหมอ ฯลฯ จะติดอยู่ในแปลงนา ซึ่งเป็นระยะผสมพันธุ์ กว่าที่ชาวบ้านจะคอยต้นกล้าให้โตพอที่จะนำไปดำนา ต้องเสียเวลาคอยเป็นแรมเดือน ฝูงลูกปลาจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และมีจำนวนมาก ๆ พอถึงเวลาไถนาเพื่อเตรียมดินก่อน ทำนา หัวน้ำในแปลงนาจะแคบลงเพราะมีก้อนดิน ซึ่งเกิดจากการไถนาไหลพัดพ่นน้ำขึ้นมาบ้าง หรือจมอยู่ใต้ผิวน้ำ ก้อนดินที่เกิดจากการไถนา ชาวบ้านจะเรียกว่า ชี้ไถหรือชี้แต่ จะทำให้เกิดแอ่งน้ำเล็ก ๆ ฝูงปลาจะติดอยู่ว่ายไปไหนไกล ๆ ไม่ได้

ดังนั้นจึงประดิษฐ์อีโห่งไว้ช้อนปลาในที่น้ำตื้น และหัวน้ำที่แคบ ๆ โดยเฉพาะอีโห่ง จะสานด้วยฟิวไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายส้อมปลาแต่มีขนาดเล็กกว่ามาก ก้นอีโห่งสานให้ตาดถี่ ๆ มีก้นตันปลาตัวเล็ก ๆ รอดออกไปไม่ได้ การสานอีโห่งจะเหลาฟิวไม้ไผ่บาง ๆ จำนวน ๓๐-๔๐ เส้น ทำเป็นโครง และเหลาฟิวไม้ไผ่เล็ก ๆ กว่าส่วนเป็นโครง ขนาดเท่าเส้นหญ้าคา ไว้สำหรับสานโครงอีโห่ง การสานจะเริ่มสานที่ก้นอีโห่งก่อน ส่วนก้นลึกเป็นมุมแหลม ปลายบานกว้างออก ตั้งแต่มุมก้นถึงปาก มีความยาวประมาณ ๒๐-๓๐ เซนติเมตร เมื่อช้อนปลาแล้วจะยกขึ้น ปลาจะไปกองอยู่ที่ก้น ดันไปไหนไม่ได้ ทำให้จับปลาได้สะดวกยิ่งขึ้น ต่อจากก้นขึ้นมาจะขยายส่วนตรงกลางให้ป่องกว้างออก อีโห่งจะใหญ่หรือเล็กอยู่ที่แบบวางไว้ภายในโครงโดยจะสานไปตามแบบสิ่งของที่ใส่เป็นโครงเพื่อให้การสานได้สะดวก เช่น ถังน้ำ โห หม้อ หรือโอ่งน้ำเล็ก ๆ เป็นต้น การสานโครงโดยรอบจะสานด้วยตอกไม้ไผ่เป็นเส้นคู่ ตั้งแต่ก้นจนถึงปากอีโห่ง

ปากอึ่งโง่ใช้ซี่ไม้ไผ่เหลาประกบทำเป็นวงไม้ผูกมัดด้วยหวายให้แน่น ป้องกันไม่ให้ตอกหลุดลุ่ย และทำให้
แข็งแรงทนทานยิ่งขึ้น

วิธีการใช้อึ่งโง่ จะใช้มือทั้ง ๒ ข้างจับปากอึ่งโง่ ก้มช้อนปลาโดยการกดปากอึ่งโง่ลงไปในน้ำสำล
ไปมา กระแสน้ำที่พัดไปพัดมานี้เองทำให้ปลามินง และเข้ามาในอึ่งโง่ได้ การใช้อึ่งโง่ต้องยกขึ้นดูเป็น
ระยะ ๆ มิเช่นนั้นปลาอาจว่ายหนีออกจากอึ่งโง่

ปลาที่ติดอึ่งโง่มักเป็นปลาตัวเล็ก ๆ ประเภทลูกปลา เช่น ลูกปลาดุก ลูกปลาช่อน ลูกปลาหมอ
หรือปลาซิว เป็นต้น ปลาตัวเล็ก ๆ ที่จับได้จะนำไปทำเป็นอาหารประเภทปลาสดทอดมัน ปลาห่อเผาไฟ
ปลาชุบแป้งทอด หรืออาจนำลูกปลาไปปล่อย เลี้ยงในสระ เมื่อตัวโตแล้วจึงจับกิน นอกจากนี้อึ่งโง่จะใช้ใน
ฤดูฝนแล้ว ยังใช้ในฤดูอื่นได้อีกด้วย ถ้าจะโง่ปลาในแปลงนาที่มีกอข้าวอยู่จะใช้สวิงโง่แทน เพื่อไม่ให้
ข้าวเสียหาย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุหลาบ ปลั่งเปลือง, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๙ หมู่ ๒ ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๒. ทม พรหมสุวรรณ, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๑/๑ ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๓. น้อย ตันศิริฐ, นาง อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓๔ ถ.ราษฎร์บำรุง ต.ศรีพนมมาศ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๔. แสน ใจบุญ, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๔ ต.แม่สลิด อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

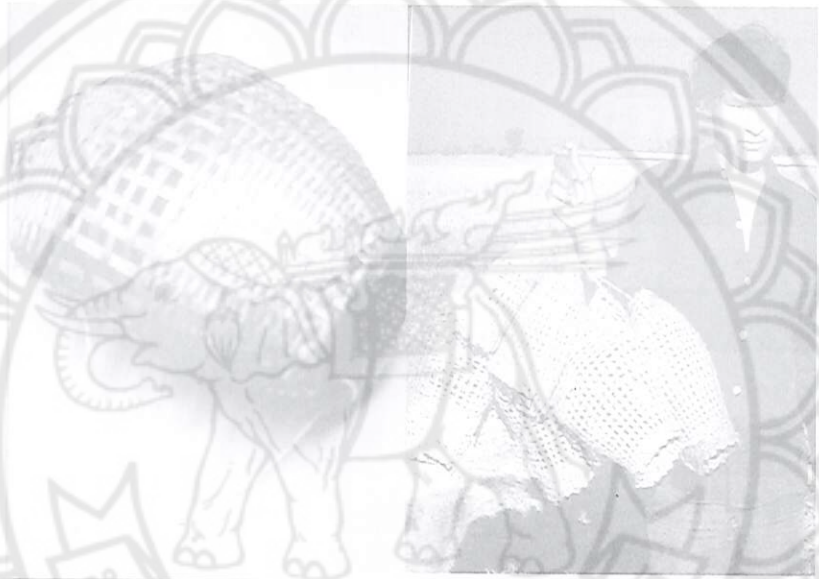
แอบ

แอบ หรืออีแอบ เป็นเครื่องสานสำหรับดักกบในช่วงปลายฤดูฝน ขณะที่มิน้ำเล็กน้อยเพราะกบออกหากินเหยื่อที่อยู่ตามปลักหรือแอ่ง เช่น บู ปลาตัวเล็ก ๆ เป็นต้น หลังจากฤดูฝนไปแล้ว กบจะอยู่ในรู ต้องใช้เครื่องมืออื่น ๆ

แอบสานด้วยตอกไม้ไผ่คล้ายตะกร้า แต่ปากแคบและมีขนาดเล็กกว่า รูปทรงลักษณะแบนเล็กน้อย ก้นแอบจะทำที่ปิดเปิดเพื่อจับกบ ใช้ตอกไม้ไผ่เหลาบาง ๆ สานเป็นลายขัด สานส่วนก้นเป็นลายห่าง ๆ แต่จะไม่ให้ห่างจนตัวกบขนาดกลางและขนาดใหญ่ลอดออกไปได้ พอสานกันเสร็จก็สานในส่วนต่อมาเป็นลายขัดตาถี่ ๆ ส่วนตรงกลางจะเป็นลายห่าง พอถึงส่วนปากแอบจะสานเป็นตาถี่ ๆ อีกครั้ง การสานตาถี่ ๆ เพราะต้องการให้แอบแข็งแรงทนทานใช้ได้นาน การสานตาห่าง ๆ เพราะต้องการให้กบเห็นเหยื่อล่อภายในแอบได้สะดวก จะได้หาทางเข้าไปกินเหยื่อจะเข้าไปหากบตัวอื่น ๆ ที่อยู่ในแอบนั้น ปากของแอบจะทำงาใส่ไว้เมื่อกบเข้าไปทางช่องงาแล้วจะออกมาข้างนอกไม่ได้

วิธีใช้ จะดักกบบริเวณที่เป็นโคลนเลนหรือที่ ๆ มีน้ำเล็กน้อย โดยคุ้ยดินแล้ววางแอบลงไปให้ส่วนปากแอบสูงขึ้นเอาก่อนดินวางทับแอบไว้ กลบดินด้านก้นและด้านข้างพอประมาณ ทำทางตรงบริเวณงาแอบให้เรียบ แล้ววางปลาชิวที่ตายเป็นเหยื่อล่อไว้ ภายในแอบมีน้ำเล็กน้อยเพื่อล่อปลาหมอหรือปลากะตักตัวเล็ก ๆ ปลาจะเดินไปมาทำให้เกิดเสียงดัง เมื่อกบเห็นเหยื่อที่ล่อไว้จะกระโดดเข้าไปไล่กินปลาบางทีกบจะเข้าไปครึ่งละหลาย ๆ ตัว เหยื่อที่ใส่ในแอบอาจเป็นปูตัวเล็ก ๆ หรือเหยื่อชนิดอื่นก็ได้แต่โดยมากจะเป็นปลาหมอเพราะมีความทน ไม่ตายง่าย

การสานแอ็บที่มีขนาดใหญ่ซึ่งมีลักษณะรูปร่างเหมือนกัน ชาวบ้านจะเรียกว่า อีเต่า เครื่องสานดังกล่าว
กบยังมีรูปอื่น ๆ อีกมาก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ควบ วงทิพย์, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๙ หมู่ ๒ ต.ทุ่งหลวง อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๒. จอง อุไรกุล, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๔ ต.ทุ่งหลวง อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๓. ทิพาครี มหาคำ, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๕/๙ ถ.สิงห์วัฒน์ อ.เมือง จ.สุโขทัย
๔. ปาน มาลัมซ่า, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๕๙/๓ ถ.สหราช อ.เมือง จ.สุโขทัย
๕. สนาม คำดี, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๔ ต.ทุ่งหลวง อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย

แอบใส่ผ้า

แอบใส่ผ้า บางทีก็เรียกว่า กล่องใส่ผ้า แอบใส่ผ้าจะมีลักษณะเป็นทรงกลม แต่มีขนาดใหญ่กว่า กระติ๊กของภาคอีสาน แอบใส่ผ้ามีหลายขนาด ตั้งแต่เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐-๔๐ เซนติเมตร แอบใส่ผ้าเป็นของใช้พื้นบ้านมาแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันแทบจะไม่มีใช้กันแล้ว การใช้แอบใส่ผ้าจะช่วยป้องกันแมลงสาบ และหนูมากัดกินเสื้อผ้าให้เกิดการเสียหาย รวมทั้งไม่ให้ฝุ่นหยากไย่มาทำให้เสื้อผ้าเปรอะเปื้อน ภายในแอบมักใส่ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม เช่น ดอกกระดังงา ดอกมะลิ ดอกพิกุล ใส่ไปในแอบเพื่อจะทำให้ผ้าที่เก็บไว้ในแอบมีกลิ่นหอม เมื่อนำไปสวมใส่

วิธีทำแอบใส่ผ้า จะใช้เปลือกต้นอ้อยช้างหรือเปลือกต้นแหงทวย ใช้มีดและเครื่องมือเหลาเปลือกไม้ให้เรียบร้อย จากนั้นอาจใช้หนังปลากะเบนขัดให้เรียบ จับเปลือกไม้โค้งงอเป็นวงกลมแล้วใช้ไม้ไผ่เป็นซี่ก่ากลางหลาย ๆ อันหนีบให้รอยต่อหัวท้ายชิดกันแล้วจึงเชื่อมด้วยยางไม้เหนียว ๆ เช่น ยางมะพลับ ยางตะโก ส่วนที่เป็นฝาแอบ เป็นฝาจะมีขนาดใหญ่กว่าเพื่อปิดส่วนตัวแอบได้ นอกจากนี้ชาวบ้านจะใช้หวายผ่าซี่กวงรอบตามมุมโดยไขยาง ครั่ง หรือตะปู ตอกยึดจะทำให้แอบแข็งแรงทนทานยิ่งขึ้น เมื่อทำแอบเสร็จแล้วจะนำมาทาน้ำมันยางหรือลวก ทำให้แอบมีสีดำบางทีก็ใช้สีของชาดและครั่งทาแอบผ้า เพราะนอกจากจะให้เกิดความสวยงามแล้ว ยังช่วยรักษาตัวแอบให้คงทนถาวร ไม้ที่นำมาทำแอบนอกจากจะใช้เปลือกต้นอ้อยช้าง บางแห่งก็ใช้ไม้พะยอมมาเลื่อยเป็นแผ่นบาง ๆ ทำเป็นแอบใส่ผ้าก็มี

แอบใส่ผ้ามีประโยชน์ในการเก็บรักษาเสื้อผ้าให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และปราศจากฝุ่น สัตว์แมลงต่าง ๆ ที่จะทำให้เสื้อผ้าเสียหาย นอกจากจะเก็บรักษาล้างดั่งกล่าว แอบใส่ผ้ายังสามารถบรรจุเอกสารอาหารแห้ง เส้นยาสูบ และสิ่งอื่น ๆ ได้อเนกประสงค์

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เขียน ศรศิริ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๓ ต.ชัยนาม อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๒. ครีบ รักนาค, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๒/๑๑ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. ซาติ จันทรทิบ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๖๕/๕ หมู่ ๓ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๔. ชุบ มณีปัญญา, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๕. ประสิทธิ์ แสงตุ้ม, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๕ อําเภอบพพระ จ.ตาก

โถกรีดปลาหลด

โถกรีดปลาหลด บางทีเรียก สระโอ อีโอ หรือขอกกรีดปลาหลด การที่ชาวบ้านเรียกโอ เพราะว่ามีลักษณะคล้ายสระโอในสระไทย โถกรีดปลาหลดเป็นของใช้พื้นบ้านสำหรับจับปลาหลด ปลาหลดเป็นปลาประเภทที่ซ่อนตัวอยู่ในโคลนเลนลึก ๆ ใต้นาน ๆ นอกจากนี้แล้วการจับปลาหลดจะจับได้ยาก เพราะตัวปลาหลดลื่นเหมือนปลาไหล ชาวบ้านจึงประดิษฐ์ของใช้ประเภทนี้ขึ้นเพื่อจับปลาหลดโดยเฉพาะ

โถกรีดปลาหลดมีปลายโค้งงอทำเป็นที่จับปลาหลด โดยจะใช้เหล็กตี บางแห่งใช้เหล็กทองเหลืองก็มี นำมาตีแบน ๆ กว้างประมาณ ๒-๓ เซนติเมตร หนา ๑ เซนติเมตร ตัวโอจะยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ส่วนปลายโอจะแหลมเล็กน้อย ด้ามโอที่เป็นส่วนมือจับ ใช้ไม้เนื้อแข็งหรือไม้รวก ไม้เล็งก็ได้ เพื่อให้ตัวโอและด้ามเชื่อมสนิทติดทนนาน ชาวบ้านจะเข้าครึ่ง ซึ่งทุบซี่ครึ่งใส่ไปในรูไม้ที่เป็นด้ามเผาเหล็กส่วนโคนเรียกว่า ก้น ให้ร้อนแล้วเสียบไปในรูที่มีครึ่งอยู่ เมื่อครึ่งเย็นลงจะยึดรัดตัวโอไว้แน่น และเพื่อให้มีความแน่นหนายิ่งขึ้นจะใช้ปลอกเหล็กรัดบริเวณเชื่อมกันให้แน่นอีกด้วย ด้ามจับโอมีความยาวประมาณ ๑-๑.๕๐ เมตร

วิธีใช้โถกรีดปลาหลด ใช้โถกดลึกลงไปในโคลนกรีดไปในทิศทางเดียวกัน ถ้าปลายโอ ส่วนที่มีรูปคล้าย ๆ ขอซึ่งมีช่องว่างไปถูกปลาหลดแล้ว ปลาหลดจะติดในส่วนที่เป็นช่องว่างนั้น มีไซ่ติดเสียบที่ปลายโอหรือหางโอ ปลาหลดจะไปติดขวางอยู่ในส่วนช่องว่างของโอคร่าวละ ๑-๓ ตัว การใช้โอนั้นจะใช้กับน้ำตื้นที่มีโคลนเลน จับด้ามโอในลักษณะเหมือนพายเรือ ให้ส่วนที่เป็นขอโผล่พ้นน้ำทุกครั้งเพื่อจะได้รู้ว่ามิปลาติดหรือไม่ การใช้โถกรีดปลาหลดจึงเป็นเครื่องทุ่นแรงของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ไม่ต้องก้มคู้โคลนเลนเพื่อจับปลาหลด ซึ่งซ่อนตัวอยู่ในที่ลึก ๆ

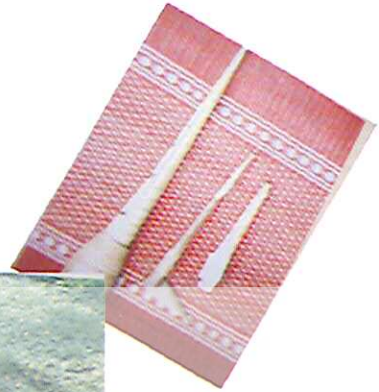
โอกิริตปลาหลดขณะนี้หาได้ยาก บางแห่งจับปลาหลดในบริเวณที่น้ำแห้งแล้ว โดยใช้เครื่องมือชนิดอื่น เช่น ครอบงวมปลาหลด เป็นต้น

เมื่อชาวบ้านหาปลาหลดได้มาก ๆ จะใช้หมาดซึ่งเป็นเหล็กซี่เล็ก ๆ ยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร มีปลายแหลมคมที่โคนหมาดมีห่วงร้อยด้ายเหนียวไว้ร้อยแหงอกปลาหลดห้อยเป็นพวง

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ไช ปลาสร้อย, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๑๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๒. ชุบ ชุนโต, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓/๑๕ หมู่ ๓ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๓. โต๊ะ นวลมะ, นาย อายุ ๙๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๑ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๔. เบ็น จันมา, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕/๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๕. ไสว อ่าปสี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

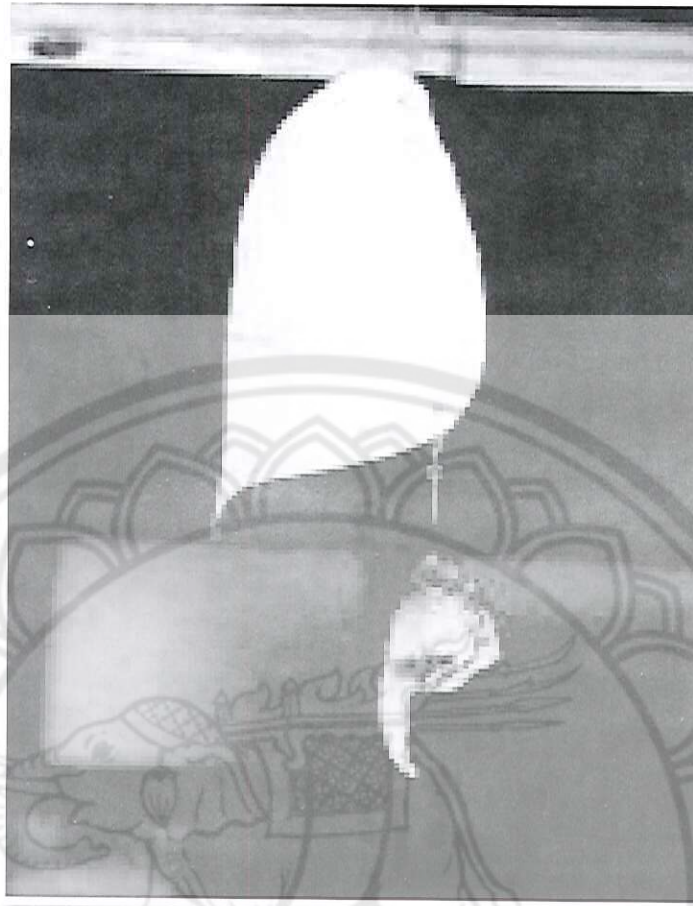

อาราญกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สารานุกรม ของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต

กระดิ่งกำมปู

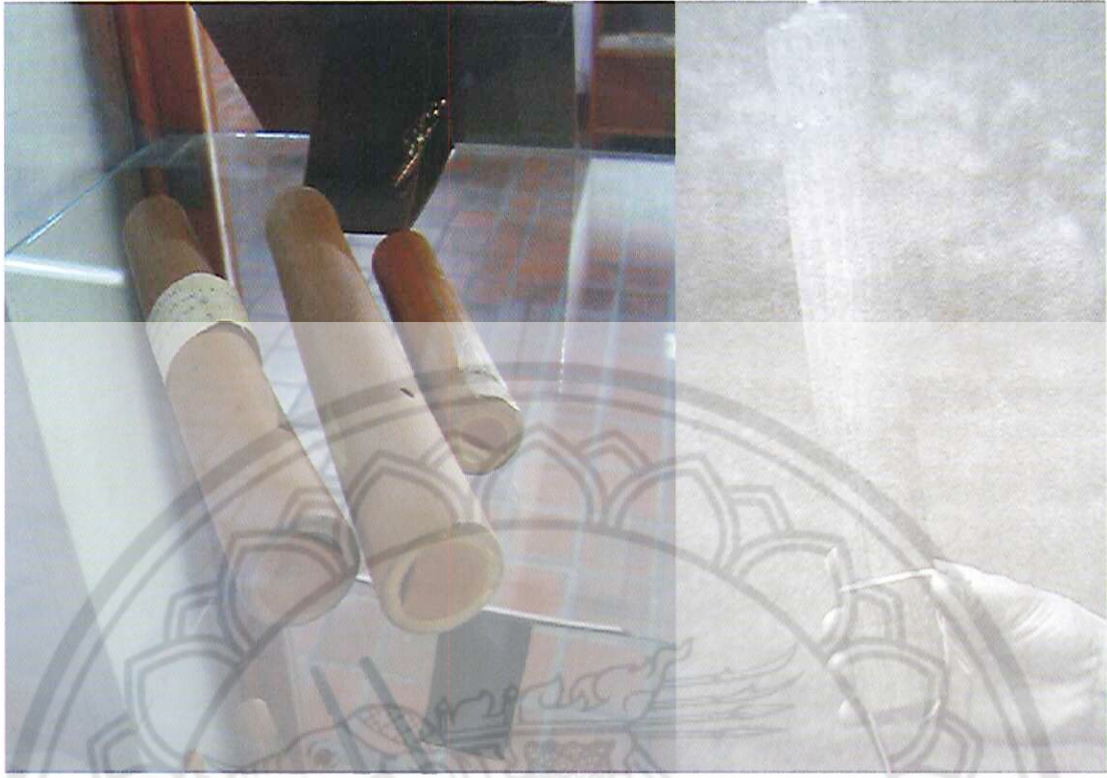
กระดิ่งกำมปู เป็นของเล่นชนิดหนึ่งซึ่งทำให้เกิดเสียงดังโดยอาศัยแรงลมพัดมักแขวนไว้ให้เด็ก ๆ มองดูขณะนอนอยู่ในเปล หรือแขวนไว้ตามที่ต่าง ๆ ชาวบ้านบางท้องถิ่นเรียกกระดิ่งกำมปูว่า ปูกระดิ่ง ปกติกระดิ่งกำมปูจะทำแขวนตามห้างนา หรือกระท่อมที่อยู่กลางไร่ กลางนา เหตุที่ทำให้กระดิ่งกำมปูแขวนในสถานที่ดังกล่าวก็เพราะว่า ปูนาที่มีขนาดตัวโต ๆ จะมีกำมปูใหญ่ มักทำลายต้นกล้าที่กำลังปลูกใหม่ หรือต้นข้าวที่กำลังตั้งท้องออกรวง ชาวนาต้องคอยดูแลต้นข้าว อย่างสม่ำเสมอ มิเช่นนั้นจะถูกปูหนีบต้นข้าวเสียหาย วิธีการทำลายปูตามพื้นบ้านก็คือ ตอนกลางวันน้ำในท้องนาร้อน ปูจะขึ้นมาแอบอาศัยอยู่ตามคันนา ชาวนาจะจับปูใส่ข้องมาทำอาหาร เช่น เผาปู ต้มปู น้ายาปู หรือแกงส้มปู เป็นต้น ส่วนกำมปูจะมีเนื้ออ่อนนุ่มมาก ยิ่งกำมปูขนาดใหญ่เนื้อจะแน่น เด็ก ๆ จะมาแย่งกินส่วนกำมปูนี้ การกินกำมปูต้องดึงกำมทั้งสองข้างออก หรือทุบกำมปูให้แตกละเอียดจึงจะกินเนื้อปูภายในได้ และด้วยลักษณะคนไทยชอบคิดประดิษฐ์ ทำสิ่งของเล่น หรือของใช้ จึงใช้กำมปูที่แกะเนื้อปูออกแล้ว มาทำเป็นกระดิ่งกำมปูแขวนไว้ให้เด็ก ๆ มองดู และฟังเสียงดังในขณะลมพัด

วิธีทำ กระดิ่งกำมปูจะใช้กำมปูขนาดใหญ่ ทำเป็นตัวกระดิ่ง อาจดึงกำมหนีบออกมาหนึ่งข้าง หรือดึงกำมหนีบทั้งสองข้างออกหมด กำมปูภายในจะเป็นโพรง ใช้เชือกหรือด้ายมัด กำมหนีบ ซึ่งทำหน้าที่เป็นลูกกระดิ่งแล้วร้อยไปในโพรงกำมปูส่วนที่เป็นกระดิ่งนั้น ใช้เชือกมัดชั่วคราวกระดิ่งให้แน่น จัดระยะให้ลูกกระดิ่งแกว่งไปมาได้สะดวก ส่วนใบพัดซึ่งทำหน้าที่ปะทะกับแรงลมที่พัดจะใช้ใบตาลหรือใบลานมัดส่วนปลายลูกกระดิ่งหรือมัดส่วนบนกระดิ่งกำมปู ยามเมื่อลมพัดใบตาลหรือใบลาน กระดิ่งกำมปูจะเคลื่อนไหว

แกว่งโยนไปมา ลูกกระดิ่งจะติดกับกำมปูที่เป็นโพรงนั้น หากทำกระดิ่งกำมปูแขวนไว้หลาย ๆ อัน แล้วจะ
ส่งเสียงดังไพเราะดุจดั่งเสียงดนตรีที่ประสานเสียงกัน ในปัจจุบันนี้ จะเห็นกระดิ่งที่แขวนไว้ตาม
ซอฟ้าโบราณของโบสถ์ จึงนับว่า ใช้หลักการอันเดียวกันกับกระดิ่งกำมปูของชาวนาในสมัยก่อน

ศักราชกรรม ของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต

กระบอกระเบิด

กระบอกระเบิด เป็นของเล่นชนิดหนึ่งในพื้นบ้านที่กลุ่มเด็กชายและวัยรุ่นนำมาจากลำไม้ไผ่ บรรจุก้อนแก๊สจุดไฟ ทำให้เกิดเสียงระเบิดดัง มักนิยมเล่นในประเพณีทำบุญตรุษ

การทำเสียงให้เกิดการระเบิดดังก้องไปไกลนี้ มิใช่แต่จะใช้กระบอกระเบิดเท่านั้น ยังใช้การตีเก็บตีเกาะ เคาะไม้ ระเบิดไม้ไผ่และการยิงปืน เป็นต้น การเล่นเพื่อทำให้เสียงอึกทึกครึกโครมเช่นนี้เพราะชาวบ้านในสมัยก่อนมีความเชื่อว่าจะต้องทำให้เกิดเสียงดังในตอนเช้ามืด เมื่อถึงประเพณีทำบุญตรุษ หรือชาวบ้านเรียกว่า "ตรุษไทย" คือการทำบุญส่งท้ายปีเก่า โดยจะเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ถึงวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ซึ่งต่อเนื่องด้วยประเพณีสงกรานต์ โดยถือว่าเป็นการต้อนรับปีใหม่ ชาวบ้านจะช่วยกันทำสิ่งของไปถวายพระในประเพณีตรุษไทย ของทำบุญที่สำคัญ ได้แก่ ขนมจีนน้ำยา น้ำพริก ข้าวเหนียวแดง การทำจะประกวดประชันกันมาก ในระหว่างที่ผู้ใหญ่ลุกขึ้นมาตอนเช้ามืดเพื่อเตรียมสิ่งของไปทำบุญที่วัด เด็ก ๆ วัยรุ่นและผู้ใหญ่ จะจุดกระบอกระเบิด ตีเก็บ หรือยิงปืน การทำให้เกิดเสียงดังนั้นก็เพื่อที่จะไล่ผีบ้านออกไปที่วัด ไกลบ้านจะได้รับผลบุญที่ญาติอุทิศให้ ซึ่งผลบุญดังกล่าวจะช่วยให้ผีที่คุ้มครองบ้านไปผูกไปเกิดต่อไป

ผลจากการทำบุญวันตรุษไทยนี้ ผู้รู้บางท่านให้ข้อคิดว่าเป็นโอกาสที่ชาวบ้านนำปืนเก็บ มาทดลองยิง ตำรวจจะไม่จับเพราะถือว่าเป็นประเพณีการทำบุญ ดังคำกลอนในนิราศ กล่าวถึงเดือนสี่มีการยิงปืนตามประเพณีทำบุญตรุษว่า

ถึงเดือนสี่ปีสุดถึงตรุษใหม่
ยังไม่ได้ขบวนการที่ปรารถนา
ฟังเสียงปืนยิงยึดอำนาจ
รอบมหานครเรศนิเวศวัง

ก่อนที่จะมีการทำกระบอกระเบิดชาวบ้านแล้วว่า ได้มีการทำระเบิดไม้ไฟ โดยตัดไม้มา ๑ ปล้อง ให้มีข้อติดทั้ง ๒ ด้าน เจาะรูข้อไม้ไฟด้านบนเป็นรูเล็ก ๆ ใส่น้ำเกือบเต็มลำไม้ไฟ ใช้ไม้จุกให้แน่น แล้วเผาไฟแรงดันของไอน้ำจะให้กระบอกไม้ไฟระเบิด ทำให้เกิดเสียงดัง ต่อมาเมื่อชาวบ้านรู้จักการใช้ถ่านแก๊สบรรจุกระบอกจุดส่องสว่างในยามค่ำคืน เพื่อส่องหาทางกบและปลา จึงได้นำถ่านแก๊สมาเป็นวัสดุสำคัญในการทำให้เกิดการระเบิด

วิธีทำ ใช้ไม้ตัดลำไม้ไฟสีสุกขนาดใหญ่ เลือกไม้แก่จัดยาวประมาณ ๓-๔ ปล้อง เหลาผิวให้เรียบ เจาะรูเล็ก ๆ ปล้องไม้ไฟด้านล่างภายในตลอดปล้องไม้ไฟ จะใช้ไม้แหลมหรือเครื่องมืออื่น ๆ เช่น ชะแลง ค้อน เป็นต้น เจาะทะลุข้อปล้องออกทั้งหมดเหลือเฉพาะข้อปล้องด้านล่างสุด

วิธีเล่น จะนำกระบอกระเบิดไปเล่นไกล ๆ บ้าน เพราะเสียงจะดังมาก วางที่พื้นดินให้ปลายกระบอกทำมุมเอียงประมาณ ๔๕ องศา ใส่ถ่านแก๊สเข้าไปภายในกระบอกไม้ไฟ แล้วเทน้ำใส่กระบอกให้น้ำท่วมถ่านแก๊สเพียงเล็กน้อย ถ่านแก๊สเมื่อถูกน้ำจะเดือดเป็นฟองปุด ๆ ใช้ไฟที่ลุกจุดปลายกระบอกไม้ไฟจะทำให้เกิดเสียงระเบิดดังกึกก้อง ผู้จุดจะใช้อุ้งมือตบรูเจาะกระบอกไม้ไฟ ซึ่งเจาะเล็ก ๆ ไว้ด้านล่าง เพื่อให้ไฟที่ลุกภายในดับจะได้จุดต่อ ๆ ไปได้ การจุดกระบอกระเบิดจะจุดให้ระเบิดดังไปเรื่อย ๆ จนกว่าถ่านแก๊สจะหมด

ปัจจุบันการเล่นจุดกระบอกระเบิด และการทำระเบิดไม้ไฟ ไม่มีการเล่นในหมู่บ้านอีกแล้ว ซึ่งนับวันแต่จะสูญหายไปเป็นที่สุด

กลองกิ่ง

กลองกิ่ง เป็นของเล่นที่เด็กใช้ไม้ตี ทำให้มีเสียงดังคล้ายเสียงฆ้อง และเสียงพิณ ทำจากปล้องไม้ไผ่ขนาดใหญ่ มีสายไม้ไผ่เป็นเส้นหรือเป็นกิ่ง ๒ เส้น สำหรับใช้ไม้ตี

กลองกิ่ง ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีของเด็กๆ อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งทำได้ง่ายโดยทำจากปล้องไม้ไผ่ส่วนใหญ่ กลองกิ่งจะใช้ไม้ไผ่ ๑ ปล้อง บางทีจะใช้ไม้ไผ่หลายปล้อง ทำกลองกิ่งหลายชุดติดกัน

วิธีทำ การทำกลองกิ่ง จะเลือกไม้ไผ่ป่าหรือไม้ข้างที่ยังสด ๆ ถ้าไม้ไผ่ใหญ่และปล้องยาวเสียงกลองจะดังเสียงทุ้มหรือเสียงต่ำ ถ้าปล้องเล็กและสั้นเสียงกลองจะแหลมมีเสียงสูง ปล้องไม้ไผ่ที่เลือกตัดจากกอแล้วจะใช้มีดเลื่อยหรือขวานตัดให้เหลือส่วนข้อปล้องทั้ง ๒ ข้าง ใช้มีดฟัน หรือเกาผิวไม้ไผ่ให้เรียบร้อยจากนั้นตากผิวไม้ไผ่ด้านใดด้านหนึ่งให้ลึกลงตลอดแนวปล้อง เพื่อทำเป็นหน้ากลอง ผิวหน้ากลองจะมีความกว้างประมาณ ๓ - ๕ เซนติเมตร ตรงกึ่งกลางปล้องบริเวณหน้ากลองจะเจาะรูสี่เหลี่ยมไว้ ๑ รู ทะลุถึงโพรงไม้ไผ่ เพื่อให้เสียงที่ตีดังก้องกังวานขึ้น เมื่อตากหน้ากลองและเจาะรูเสร็จแล้วจะใช้มีดปลายแหลมแกะผิวไม้ไผ่ด้านข้างหน้ากลองให้มี ๒ เส้น หรือเป็นกิ่งเล็ก ๆ จะยาวจนตลอดแนวปล้องไม้ไผ่ ทำลิ่มหรือหมอนจากไม้ไผ่สอดไว้ที่เส้นไม้ไผ่ หมอนไม้จะทำให้เส้นสายไม้ไผ่ตึง เสียงจะดังดียิ่งขึ้น ทำไม้ตีกลองด้วยไม้ไผ่ ๑ คู่ หากจะให้เสียงทุ้มหรือเสียงแหลมจะต้องทำแผ่นไม้บาง ๆ ปรับรูให้กว้างหรือเล็กบริเวณรูเจาะด้านหน้ากลอง

วิธีเล่น เด็กๆ มักจะเล่นกันเป็นวงมีเครื่องดนตรีอื่นผสมผสาน เช่น กระบอง กะลามะพร้าว หม้อ ไท ฯลฯ ที่ตีแล้ว เด็กชายมักจะเป็นคนตี บางทีจะร้องเพลงประกอบ หากมีเด็กหญิงเล่นด้วยมักจะเป็นคนเต้นรำเลียนแบบมาจากการรำวงแบบชาวพื้นบ้าน